

Τὸ κήρυγμα στὴν Ἐκκλησία μας. Προβληματισμοὶ καὶ προτάσεις*

π. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΙΝΑΚΟΥΛΑ**

Τὸ κήρυγμα εἶναι ὁ ζωντανὸς λόγος τῆς Ἐκκλησίας, ἡ συνεχῆς παρέμβασή της στὸν κόσμο καὶ ἡ κρίση του, ἡ μαρτυρία τοῦ ἐρχόμενου Χριστοῦ. Στὸ κήρυγμα συγχωνεύεται ὀλόκληρη ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ποὺ ἀπευθύνεται στὰ μέλη της καὶ σὲ ὅσους ἐνδιαφέρονται νὰ τὴ γνωρίσουν γιὰ νὰ ἐνταχθοῦν σ' αὐτήν. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο συνδέεται μὲ τὴ φανέρωση τῆς Ἐκκλησίας στὸν κόσμο. Ἐπειδὴ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας, καὶ μάλιστα κατὰ τὴ χρονικὴ στιγμή τῆς συγκρότησής της σὲ αὐτὸ ποὺ εἶναι καὶ θέλει νὰ γίνεταί, δηλαδὴ σῶμα Χριστοῦ, εἶναι συστατικὸ τῆς ἴδιας τῆς ὑπαρξῆς καὶ αὐτοσυνειδησίας της. Ἡ ἀνάγκη ἑνὸς λόγου τῆς Ἐκκλησίας ποὺ θὰ ἀνταποκρίνεται στὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα γεννοῦν πλήθη ἄλλων λόγων ποὺ μπουκώνουν τὸν ἄνθρωπο, καὶ ἡ πιστότητα αὐτοῦ τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀλήθεια, ἀπαιτοῦν μία συζήτηση γιὰ τὴ θέση καὶ τὸν χαρακτήρα του, τὸ ὄφρος του, τὸ περιεχόμενό του, τὰ ὄριά του καὶ τόσα ἄλλα πράγματα, μὲ βάση ἀφ' ἑνὸς τίς «πρωῦτες του ἀρχές» καὶ ἀφ' ἑτέρου τίς σύγχρονες ἀνάγκες.

Α. Τὸ κήρυγμα στὴν Ἐκκλησία μας σήμερα

Πρὶν ἀπὸ κάθε συζήτηση γιὰ τὸ κήρυγμα προηγεῖται ἡ περιγραφή τῆς κατάστασης τοῦ σήμερα. Ποιές εἶναι δηλαδὴ οἱ συνθήκες μέσα στὶς ὁποῖες ἐκφωνεῖται. Ποιὰ θέση ἔχει στὴ συνείδηση τῶν ἐφημερίων-κηρῦκων, πῶς ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν πιστῶν-ἀκροατῶν. Θὰ ἀναφέρουμε μερικὰ παρα-

* Τὸ κείμενο δημοσιεύθηκε σὲ συνέχειες στὸ περιοδικὸ *Ἐφημέριος*, τχ. 3/2009 - τχ. 1/2010. Τώρα δημοσιεύεται βελτιωμένο καὶ συμπληρωμένο.

** Ὁ π. Ἀντώνιος Πινακούλας εἶναι θεολόγος - νομικός, ἐφημέριος τοῦ Ἱ.Ν. Ἀγίου Παντελεήμονος Χαλανδρίου τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

δείγματα πού ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι ἀπηχοῦν τὴν πραγματικότητα πού ὄλοι μας γνωρίζουμε.

Ἐφημέριος-κήρυκας βρίσκεται τυχαῖα σὲ ναό, στὸν ὁποῖο δὲν ὑπηρετεῖ, κατὰ τὴ Θεία Λειτουργία μιᾶς Κυριακῆς. Ἐὰν συμβαίνει νὰ τὸν γνωρίζουν οἱ ἐφημέριοι τοῦ ναοῦ, τὸ πιθανότερο εἶναι νὰ τοῦ προτείνουν, μὲ τρόπο φορτικό, νὰ κηρύξει. Ἐὰν τοὺς ἀντιτείνει ὅτι δὲν εἶναι ἕτοιμος γι' αὐτὸ πού τοῦ ζητοῦν, ἐκείνοι θὰ τοῦ προτείνουν νὰ πεῖ δύο λόγια ἀπὸ τὴν καρδιά του.

Ἔνα ἄλλο παράδειγμα. Σὲ ναό ὅπου ὑπηρετοῦν περισσότεροι ἀπὸ ἕνα ἐφημέριοι, λίγο πρὶν βγεῖ ὁ ἐφημέριος-κήρυκας πού ἔχει ὀριστεῖ νὰ κηρύξει καὶ ἔχει ἐτοιμαστῆ γι' αὐτό, βγαίνει ὁ πρόεδρος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου ἢ ὁ πρόεδρος τοῦ ἐνοριακοῦ φιλοπτώχου ταμείου ἢ ὁ ὑπεύθυνος νεότητος ἢ κάποιος ἄλλος ἐφημέριος-ὑπεύθυνος κάποιου τομέα καὶ κάνει ἀνακοινώσεις. Οἱ ἀνακοινώσεις ἀφοροῦν συνήθως ὑποχρεώσεις καὶ ἀνάγκες γιὰ τὶς ὁποῖες πρέπει νὰ ἐνημερωθοῦν οἱ ἐνοριῖτες. Γιὰ ἔργα πού τυχὸν γίνονται στὸν ναό, ἐκδηλώσεις πού ὀργανώνονται, περιφορὲς δίσκων πού ὀρίζονται ἀπὸ τὶς κεντρικὲς ὑπηρεσίες τῆς ἐπισκοπῆς κ.ἄ. Οἱ ἀνακοινώσεις ἐνδέχεται νὰ ὑπερκαλύψουν τὸν χρόνο πού διατίθεται γιὰ τὸ κήρυγμα. Στὴ συνέχεια, βγαίνει ὁ ἐφημέριος γιὰ νὰ κάνει τὸ κήρυγμα. Ἦδη ἔχει ἀγχωθεῖ, σκέπτεται ἐὰν ὑπάρχει λόγος νὰ γίνει τὸ κήρυγμα, καὶ πολλὲς φορὲς δὲν βγαίνει.

Ἔνα τρίτο παράδειγμα. Ὁ ἐφημέριος ἐτοιμάζεται γιὰ τὸ κήρυγμα τῆς Κυριακῆς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐβδομάδας. Πρὸς τὰ τέλη τῆς ἐβδομάδας, ἐνδέχεται καὶ τὸ Σάββατο τὸ ἀπόγευμα, καταφθάνει ἐγκύκλιος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἢ τοῦ ἐπισκόπου μὲ τὴν ἔγγραφη ἐντολὴ νὰ ἀναγνωσθεῖ στὴ Θεία Λειτουργία τῆς Κυριακῆς «ἀντὶ κηρύγματος». Συνήθως ἡ ἐγκύκλιος ἀφορᾷ μήνυμα ἐπὶ τῇ ἐνάρξει κάποιας δραστηριότητος ἢ μήνυμα ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ κάποιου σπουδαίου γεγονότος ἢ ἀνακοίνωση καὶ προτροπὴ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση κάποιας ἀνάγκης. Σπανίως εἶναι γραπτὸ κήρυγμα.

Ἄς δοῦμε τώρα τί ἀποκαλύπτουν τὰ παραδείγματα. Στὸ πρῶτο φαίνεται ὅτι οἱ ἐφημέριοι καλοῦν κάποιον, πού βρέθηκε κοντὰ τοὺς τυχαῖα, νὰ τοὺς ἀναπληρώσει σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα λειτουργήματά τους. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, πού ἐνδέχεται νὰ εἶναι ὁ καλύτερος ἱεροκήρυκας, δὲν γνωρίζει σὲ ποιούς θὰ κηρύξει, δὲν γνωρίζει τί εἶχαν ἀκούσει οἱ ἄνθρωποι τὴν προηγούμενη Κυριακὴ καί, τὸ σοβαρότερο, δὲν ἔχει ἐτοιμαστῆ. Τὸ κήρυγμα δηλαδὴ εἶναι κάτι ἄσχετο μὲ τοὺς ἀκροατὲς του, δὲν ἔχει συνέχεια καὶ δὲν χρειάζεται νὰ τὸ ἐτοιμάσει κάποιος. Τὸ τελευταῖο μάλιστα ἀποδεικνύεται περὶτρανα στὴν πρόταση-πρόσκληση: «Πὲς κάτι ἀπὸ τὴν καρδιά σου».

Ἄς πάρουμε τὸ δεύτερο παράδειγμα. Ἐδῶ αὐτὸ πού φαίνεται εἶναι ὅτι τὸ κήρυγμα εἶναι μία δευτερεύουσα ὑπόθεση. Προηγοῦνται οἱ συγκεκριμένες ὑποθέσεις καὶ τὰ προβλήματα τοῦ ναοῦ καὶ ἡ ὀργάνωση τῶν διαφόρων δραστηριοτήτων πού γίνονται ἐκτὸς τῆς Θείας Λειτουργίας. Τὸ κήρυγμα μπορεῖ νὰ περιμένει, νὰ ἀκυρωθεῖ ἐν τοῖς πράγμασι ἢ καὶ νὰ ματαιωθεῖ.

Τὰ ἴδια μᾶς λέει καὶ τὸ τρίτο παράδειγμα. Ὅπως δὴποτε, ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἡ Ἱερά Σύνοδος ἔχουν τὴν εὐθύνη καὶ τὴν ἀρμοδιότητα στὰ θέματα τοῦ κηρύγματος. Φαίνεται ὅμως πὼς μέσα στὴ γενικότερη θέση πού ἔχει πάρει τὸ κήρυγμα στὴν Ἐκκλησία, περνάει ἀπαρατήρητη ἡ διάκριση μεταξὺ κηρύγματος καὶ ἄλλων λόγων. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι, αὐτὸ τὸ ὁποῖο ἀνακοινώνεται, νὰ μὴν ἔχει καμία σχέση πολλὰς φορὲς μὲ τὸ κήρυγμα καὶ κυριολεκτικὰ νὰ γίνεται «ἀντὶ κηρύγματος».

Ὅπως στὸ δεύτερο παράδειγμα, ἔτσι καὶ στὸ τρίτο προηγοῦνται τοῦ κηρύγματος καὶ τὸ ἀντικαθιστοῦν ἀνακοινώσεις καὶ ὁδηγίες γιὰ ὅποιαδήποτε κοινωνικὴ καὶ κοινωφελῆ χρήση. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν πυρκαγιῶν, γιὰ τὸν θηλασμό τῶν Ἑλληνίδων μητέρων, γιὰ τὴν ἐπέτειο τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς, γιὰ τὸ δημογραφικὸ πρόβλημα κ.ἄ. Τὸ κήρυγμα δηλαδὴ ὄχι μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν ἐτοιμάζεται, ἀλλὰ μπορεῖ εὐκολὰ νὰ ἀντικαθίσταται, νὰ καταργεῖται καὶ γενικὰ νὰ μὴ θεωρεῖται ἀπαραίτητο.

Ὅλες οἱ ἀνακοινώσεις πού ἀναφέρονται στὸ δεύτερο καὶ στὸ τρίτο παράδειγμα μποροῦν νὰ γίνονται στὸ τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας μαζὶ μὲ τὴν ἀπόλυση ἢ μπορεῖ νὰ βρεθεῖ κι ἄλλος τρόπος ἀπὸ τὸσους καὶ τὸσους πού διατίθενται σήμερα χάρις στὰ τεχνολογικὰ μέσα πού διαθέτουμε. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ ἡ Θεία Λειτουργία δὲν θὰ διακοπεῖ, τὸ κήρυγμα δὲν θὰ ἀντικατασταθεῖ καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν ἀνακοινώσεων θὰ φτάσει οὐσιαστικότερα στοὺς ἀποδέκτες του. Ἀντίθετα, ἡ κατάσταση, ὅπως φαίνεται στὰ παραδείγματα, ἀκυρώνει τὴν εὐθύνη τοῦ ἐφημέριου-κήρυκα πού χειροτονήθηκε «κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιο τῆς Βασιλείας σου, ἱερουργεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας σου»¹, ἀπαξιώνει τὸν ρόλο του καὶ περιφρονεῖ τὸν κόπο του.

Πόσο ὅμως ἀπαραίτητο εἶναι τὸ κήρυγμα; Γιατί πρέπει νὰ προετοιμάζεται; Γιατί πρέπει νὰ ἐκφωνεῖται ἀπὸ τὸν κατεξοχὴν ἀρμόδιο, πού εἶναι ὁ ἐφημέριος τῆς ἐνορίας; Αὐτὰ τὰ καταλαβαίνουμε καλύτερα ἐὰν προσέξουμε τὴν ἴδια τὴ

1. «Εὐχὴ χειροτονίας πρεσβυτέρου».

Θεία Λειτουργία. Ἡ Θεία Λειτουργία δὲν εἶναι μία τελετὴ πού ἀπλὰ μᾶς ὑπενθυμίζει τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πού ἔγιναν στὸ παρελθόν. Ἀντίθετα, εἶναι μία πραγματικότητα πού ἐντάσσει ἐμᾶς τοὺς ἴδιους στὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, τὰ παράγει ἐκ νέου γιὰ ἐμᾶς καὶ μαζί με ἐμᾶς, καί, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Ν. Καβάσιλας, εἶναι «σῶμα ἐν ἱστορίας» καὶ «πρακτικὴ διήγησις»². Εἶναι μία ἱστορία πού περιέχει τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον μέσα στὴν οἰκονομία τοῦ Χριστοῦ γιὰ ἐμᾶς, ὡς ἐνιαῖο ὄλο, ὄχι μόνο ὡς μία διήγηση συμβάντων ἀλλὰ ὡς «πρακτικὴν διήγησιν». Τὸ ἐπίθετο «πρακτικὴ» δηλώνει καὶ τίς πράξεις πού συνοδεύουν τὰ λεγόμενα³. Μία ἀπ' αὐτὲς τίς πράξεις πού συνοδεύουν τὰ λεγόμενα στὴ Θεία Λειτουργία, εἶναι καὶ τὸ κήρυγμα. Ὅπως δηλαδὴ δὲν φτάνει νὰ μιλάμε γιὰ τὸν Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται καὶ ἡ προσφορὰ τῶν δώρων καὶ ἡ ἐτοιμασία τους γιὰ τὴν Εὐχαριστία καὶ ἡ μεταβολὴ τους σὲ θυσιασθέντα Χριστό, ἔτσι δὲν ἀρκεῖ νὰ διαβάσουμε μόνο τὸ Εὐαγγέλιο, ἀλλὰ πρέπει νὰ κηρύξουμε πάνω σ' αὐτό, νὰ θέσουμε τὰ δικὰ μας ἐρωτήματα καὶ νὰ πάρουμε τίς ἀπαντήσεις πού χρειαζόμαστε ἐμεῖς.

Καὶ ὅπως ἡ μεταβολὴ τῶν δώρων ἀπὸ «κόσμο» σὲ Ἐκκλησία γίνεται σὲ κάθε Λειτουργία καὶ καμία Θεία Λειτουργία ἀπὸ αὐτὲς πού ἔχουν γίνει ἤδη, δὲν ἀρκεῖ, ἀλλὰ πρέπει νὰ συγκροτηθεῖ πάλι καὶ πάλι ἡ Ἐκκλησία, με τὸν ἴδιο τρόπο πρέπει καὶ ὁ λόγος τοῦ κόσμου νὰ μεταβάλλεται σὲ λόγο τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ κήρυγμα σὲ κάθε Θεία Λειτουργία παίρνει τὸν λόγο τοῦ κόσμου, ὅπως αὐτὸς ἐμφανίζεται κάθε φορὰ, τὸν ὑποβάλλει στὴν κριτικὴ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὸν ἐκφέρει πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ὡς Λόγο τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως εἶναι ἀναγκαῖο νὰ γίνεται ἡ Θεία Λειτουργία «γιὰ νὰ ζήσει ὁ κόσμος», ἔτσι εἶναι ἀναγκαῖο νὰ γίνεται τὸ κήρυγμα πού θὰ μεταφέρει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ στὶς συγκεκριμένες συνθήκες τῆς χρονικῆς στιγμῆς τῶν πιστῶν καὶ θὰ τοὺς δώσει τὴ δυνατότητα νὰ σταθοῦν ἀπέναντι στὸν κόσμο.

Γι' αὐτὸ καὶ τὸ κήρυγμα δὲν μπορεῖ ν' ἀντικατασταθεῖ με κάποιο κήρυγμα τοῦ παρελθόντος, ἔστω καὶ τοῦ μεγαλύτερου Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ κήρυγμα ἐκεῖνο ἀπὸ τὴν χρονικὴ στιγμὴ πού ἐκφωνήθηκε ἢ γράφτηκε, ἀπαντᾷ στὸν λόγο τοῦ κόσμου ἐκείνης τῆς ἐποχῆς καὶ δὲν ἀπαντᾷ στὸν δικό μας. Εἶναι

2. «Εἰς τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν», ΙΖ', 4.

3. Ὁ.π., ΣΤ', 2. Βλέπε καὶ ΜΠΕΚΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, *Ποιὰ Ἠθική; Ποιὰ ἱστορία;*, Ἐν πλῶ, Ἀθήνα 2010, σελ. 38. Ἡ ἐργασία τοῦ Ἰ. Μπέκου, καὶ ἰδιαίτερα τὸ πρῶτο κεφάλαιο «Τὸ ἀφήγημα τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτήρος», ἀποτελέσει βασικὴ πηγὴ τῶν σκέψεών μας σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο.

χρήσιμο και απαραίτητο στον κήρυκα να γνωρίζει πώς απάντησαν οι Πατέρες τότε. Πώς μετέβαλαν τον λόγο του κόσμου σε λόγο του Χριστού. Πώς κράτησαν ανοιχτό το μυαλό και τις καρδιές των πιστών μπροστά στον Χριστό που έρχεται. Άλλα όμως δεν μπορεί να επαναλάβει το κήρυγμά τους χωρίς την πρόσληψη των στοιχείων της εποχής του. Όπως και καμία Θεία Λειτουργία δεν μπορεί να γίνει με δώρα που ετοιμάστηκαν για άλλες Θείες Λειτουργίες και άλλους πιστούς.

Επίσης, το κήρυγμα δεν μπορεί να διακοπεί ή να ματαιωθεί, επειδή διακοπή του σημαίνει διακοπή της Θείας Λειτουργίας, της οποίας είναι αναγκαίο και απαραίτητο συστατικό. «Γιατί ή ίδια ή Έκκλησία δεν είναι παρά αυτά τα δύο, ο άμβωνας και η άγια τράπεζα, η ιερουργία του λόγου και η Λειτουργία των Θείων Μυστηρίων. Η Έκκλησία στον αιώνα λειτουργεί, και όταν κηρύττει τον λόγο και όταν επιτελεί την αναίμακτη ιερουργία», έγραφε ο άειμνηστος μητροπολίτης Κοζάνης Διονύσιος⁴. Ο όρισμός της Θείας Λειτουργίας από τον Ν. Καβάσιλα ως «σώμα εν ιστορίας» δείχνει ότι διακοπή ή ματαίωση του κηρύγματος σημαίνει τον άκρωτηριασμό της.

Πώς αντιδρούν οι πιστοί μας στο κήρυγμα; Πώς το αντιμετωπίζουν; Ο έμπειρος κήρυκας το καταλαβαίνει από την πρώτη στιγμή. Αρχίζοντας το κήρυγμά του γνωρίζει ότι ανοίγει έναν διάλογο μαζί τους. Εκείνος όμιλεί και οι πιστοί ανταποκρίνονται με μία όμιλουσα σιωπή. Γνωρίζει τί ξέρουν από κοινού ο ίδιος και οι άκροατές του. Γνωρίζει επίσης τί καινούργιο κομίζει προς αυτούς. Εκείνοι αναγνωρίζουν στα λόγια του τα προβλήματα τους ως μέλη της Έκκλησίας όταν ο κήρυκας διατυπώνει μπροστά τους τα νοήματα του κόσμου που έχουν φέρει μαζί τους. Ο κήρυκας τα συγκροτεί σε προτάσεις λογικές και ξεκάθαρες και εκείνοι αναγνωρίζουν σ' αυτές τον εαυτό τους που ανήκει στον κόσμο. Όπως έγραφε ο Βλ. Λόσκι, οι χριστιανοί ανήκουν στην Έκκλησία, αλλά ανήκουν ταυτόχρονα με τη σκέψη τους, τα συναισθήματά τους και τις αντιδράσεις τους στον κόσμο⁵. Ο κήρυκας συζητά τα νοήματα του κόσμου υπό το φως του ευαγγελίου της ημέρας και καλεί τους πιστούς να προτιμήσουν τα νοήματα της Έκκλησίας από τα νοήματα του κόσμου. «Λογισμούς καθαιρουῦντες [...] και αίχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ» (Β' Κορ. 10, 4-5).

4. *Η Θεία Λειτουργία*, Ἀποστολική Διακονία, Ἀθήνα 1986, σελ. 223.

5. *Η Θέα τοῦ Θεοῦ*, μτφρ. Ἀρχιμ. Μελετίου Καλαμαρά, Ρηγόπουλος, Θεσσαλονίκη, σελ. 93.

Ἐὰν ὁ κήρυκας ἐμφανισθεῖ μπροστά τους ἀνέτοιμος, χωρὶς νὰ ἔχει κάτι καινούργιο νὰ πεῖ ἢ νὰ ὑπενθυμίσει κάτι γνωστὸ μὲ τρόπο πὺν μποροῦν ν' ἀκούσουν καὶ νὰ καταλάβουν οἱ ἀκροατές του, ἐὰν δὲν τοὺς παρουσιάσει ξεκάθαρα αὐτὸ πὺν κουβαλοῦν μέσα τους καὶ ἐὰν δὲν προτείνει τίποτα, ἐπεξεργαζόμενος τὸ αὐτονόητο, οἱ πιστοὶ ἀντιδροῦν μὲ τὴν ἀπάθειά τους. Ἀναζητοῦν μέσα τους ὅ,τι μπορεῖ νὰ δικαιολογήσει τὸν κήρυκα καὶ ἐπιστρατεύουν τὴ δύναμη τῆς ὑπομονῆς μέχρι νὰ τελειώσει. Πολλοὶ ἀνοίγουν τὴ *Φωνὴ Κυρίου* πὺν τοὺς ἔχει διανεμηθεῖ καὶ διαβάζουν, καὶ ἄλλοι περιεργάζονται τὶς εἰκόνες. Μερικοὶ ἐξέρχονται τοῦ ναοῦ μέχρι νὰ τελειώσει τὸ κήρυγμα.

Ὁ Ν. Καβάσιλας ἐρμηνεύοντας τὰ τῆς Προθέσεως χρησιμοποιεῖ γιὰ τὸν προσκομιζόμενο ἄρτο δύο ρήματα. Τὸ «βιάζεται» καὶ τὸ «ἐπείγεται». Τὸ πρῶτο τὸ χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ περιγράψει ὅσα κάνει ὁ ἱερέας: «καὶ πάντα ὅσα ποιεῖ, τὰ μὲν κατὰ χρεῖαν, τὰ δὲ ἐπίτηδες, εἰς τὴν σημασίαν ταύτην βιάζεται»⁶. Τὸ ρῆμα «ἐπείγεται» τὸ χρησιμοποιεῖ γιὰ τὸν ἄρτο πὺν, ἀφοῦ ἐτοιμάστηκε ἀπὸ τὸν θύτη-ιερέα, «εἰς ἐκεῖνον ἐπείγεται μεταβληθῆναι τὸν ἀληθινὸν ἄρτον»⁷. Πίσω βέβαια ἀπὸ τὸν ἄρτο κρύβεται ὁ προσφέρων πιστὸς πὺν εἶναι δυνατόν νὰ σκέπτεται, νὰ ἀντιδρᾷ καὶ νὰ ἐπείγεται. Καὶ τὰ δύο ρήματα εἶναι σημαντικὰ ἐντονης κίνησης, δράσης καὶ πορείας. Τὸ κήρυγμα, ἀναπόσπαστο συστατικὸ τῆς Θεῆς Λειτουργίας, πὺν κατὰ τὸν ἴδιο συγγραφέα εἶναι «πρακτικὴ διήγησις», καλεῖ μὲ τὸν πιὸ ἐντονο τρόπο τοὺς ἀκροατές του νὰ ἐνταχθοῦν ἐνεργὰ σ' αὐτήν. Οἱ πιστοὶ, ἀκούγοντας τὸ κήρυγμα, δὲν τοὺς μένει παρὰ νὰ «ἐπείγονται» νὰ γίνουν τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἢ Ἐκκλησία. Ἐὰν αὐτὰ τὰ δύο δὲν συμβαίνουν, ἐὰν αὐτὰ τὰ δύο κωλύονται ἀπὸ κάποιον λόγο, τότε εἴμαστε πολὺ μακριὰ ἀπὸ αὐτὸ πὺν καλοῦμαστε νὰ γίνουμε σὲ κάθε Θεῆς Λειτουργία.

Ἐπομένως, τὸ κήρυγμα δὲν εἶναι μόνον ἀπαραίτητο. Οἱ λέξεις καὶ οἱ ἔννοιες ἀπαραίτητο, ἀναγκαῖο, χρῆσιμο, ἐπιβεβλημένο κ.λπ. δὲν ἐκφράζουν τίποτα ἀπὸ αὐτὰ πὺν μποροῦν νὰ χαρακτηρίσουν τὴ θέση τοῦ κηρύγματος στὴ Θεῆς Λειτουργία. Τὸ κήρυγμα εἶναι συστατικὸ τῆς Θεῆς Λειτουργίας πὺν χωρὶς αὐτὸ ἀκρωτηριάζεται καὶ μένει λειψή. Ὅπως τὰ προσφερόμενα δῶρα μεταβάλλονται σὲ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ, ἔτσι καὶ οἱ λόγοι, πὺν εἶναι σκέψεις, διανοήματα καὶ ἐρμηνεῖες τοῦ κόσμου, πρέπει νὰ μεταβληθοῦν σὲ λόγια τοῦ Χριστοῦ.

6. Ὁ.π., ΣΤ', 2.

7. Ὁ.π., ΣΤ', 6.

B. Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ ὕφος τοῦ κηρύγματος

Θὰ προσπαθήσουμε τώρα νὰ δείξουμε μία πλευρὰ τοῦ ὕφους του. Ὅχι μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἰδιαίτερου τρόπου ποὺ ἐκφωνεῖ κάποιος τὸ κήρυγμά του, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια τῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν ποὺ ἔχουν συνήθως τὰ περισσό- τερα κηρύγματα ποὺ ἐκφωνοῦνται στὴν Ἐκκλησία μας. Ἐννοοῦμε τὰ χαρακτη- ριστικά ἐκεῖνα ποὺ δίνουν τὸ χρῶμα του, τὸ κάνουν ἀναγνωρίσιμο καὶ θεω- ροῦνται αὐτονόητα. Τὶς περισσότερες φορὲς ἐκδηλώνονται ἀσυνείδητα, εἶναι δεδομένα καὶ ἰσχύουν γιὰ ὅλους.

Εἶναι σπάνιο στὴν Ἐκκλησία μας νὰ ἀκούσει κάποιος κήρυγμα ἢ ἐγκύκλιο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἢ μήνυμα τοῦ ἐπισκόπου, σὸ ὅποιο νὰ μὴν ἐκφράζεται ἄμεσα καὶ εὐθέως μία νοσταλγία τοῦ παρελθόντος. Ὅτι στὰ περασμένα χρόνια τὰ πράγματα ἦταν καλύτερα, οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν εὐτυχέστεροι καὶ ἡ ζωὴ τῶν χριστιανῶν ἦταν ἀγιότερη. Ὅταν αὐτὸ δὲν ἐκφράζεται εὐθέως, ἐννοεῖται καὶ φαίνεται πολὺ εὐκόλα, ἢ εἶναι τέτοιο τὸ συμπέρασμα ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴν σύ- γκριση παρόντος καὶ παρελθόντος, ποὺ δὲν χρειάζεται ἰδιαίτερη προσπάθεια γιὰ τὴν ἐρμηνεία αὐτοῦ ποὺ ἀκούγεται. Ἐκφράσεις τοῦ τύπου «παλαιὰ οἱ ἄνθρωποι πίστευαν...», «ἐμεῖς τώρα ὁμως...» καὶ ἄλλες παρόμοιες ἀκούγονται σὲ κάθε κήρυγμα. Τότε, παλαιὰ, στὰ περασμένα, ὅλα ἦταν διαφορετικά. Εὐσε- βεῖς κυβερνήτες, ἅγιοι κληρικοί, λαὸς ἀφοσιωμένος στὴν Ἐκκλησία.

Ἀλήθεια, ἀπὸ ποῦ βγαίνει αὐτὴ ἡ ἀντίληψη ποὺ δίνει ὕφος στὰ κηρύγματά μας; Στους ἀκροατές, ὅταν συμβαίνει νὰ μὴν ἔχουν τὶς ἴδιες προϋποθέσεις μὲ τὸν κήρυκα, δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση πὼς ἀκοῦνε κάποιον νὰ αἰσθάνεται πληγωμένος, πὼς ἔχασε κάτι ποὺ εἶχε καὶ τοῦ τὸ πῆραν, πὼς ἐκπροσωπεῖ ἕναν κόσμον ποὺ χάθηκε καὶ ἐκεῖνος τὸν νοσταλγεῖ. Ἀκοῦνε ἕναν ἄνθρωπο ποὺ δὲν βρῖσκει τίποτε σὲ αὐτὸν τὸν κόσμον νὰ ἐπαινέσει καὶ νὰ ἀγαπήσει. Θὰ ἔλεγε κα- νεῖς ὅτι καὶ ὁ κήρυκας πέφτει θῦμα τῆς συνηθισμένης πρακτικῆς τῶν ἀνθρώπων νὰ ἐξιδανικεύουν τὸ παρελθὸν καὶ νὰ τὸ νοσταλγοῦν. Ὁ κήρυκας, καὶ ἰδιαίτε- ρα αὐτός, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὑποψιασμένος, γιὰ νὰ μὴ γίνεται φορέας τέτοιων ἀντιλήψεων καὶ πρακτικῶν.

Τὰ πράγματα γίνονται σοβαρότερα ὅταν ὁ κήρυκας θεωρεῖ ὅτι τὸ παρελθὸν ἦταν χριστιανικὸ ἢ ὅτι ἦταν χριστιανικότερο ἀπὸ τὸ παρὸν. Ἐδῶ χρειάζεται προσοχή. Πράγματι, σὸ παρελθὸν φαίνεται ὅτι σὲ κάποιες περιπτώσεις ὁ χρι- στιανισμὸς ἐπικράτησε καὶ ἔγινε πρόγραμμα πολιτικῆς τοῦ κράτους. Στὴ βυζαν- τινὴ αὐτοκρατορία, στὴ ρωσικὴ αὐτοκρατορία, στὰ μεσαιωνικὰ κράτη τῆς Δύ- σης. Ἐπὶ αἰῶνες ζυμώθηκε μὲ τὴν κοινὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτὸ φαίνεται

στήν ιστορία καὶ στὰ μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ πού ὄλοι γνωρίζουμε. Προφανῶς ὁ κήρυκας ἔχει σπὸ μυαλό του αὐτὰ τὰ πράγματα, τὰ συγκρίνει μὲ τὴ σημερινὴ κατάστασι καὶ νοσταλγεῖ τὸ παρελθόν.

Μᾶς διαφεύγει ὁμως τὸ βασικότερο. Ὅτι ὁ Χριστὸς ἦρθε στὸν κόσμον καὶ μαρτύρησε γιὰ ἓναν κόσμον πὸν θὰ ἔρθει ἀλλὰ δὲν ἦρθε ἀκόμα. Ἔδωσε σημάδια αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ Σῶμα του, πὸν ἐργάζεται συνεχῶς γιὰ τὸν ἐρχομὸ αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Μέσα σ' αὐτὴν καθημερινὰ οἱ ἄνθρωποι βιώνουν αὐτὸ τὸν κόσμον πὸν ἔρχεται, ἀλλὰ δὲν ἦρθε ἀκόμα. Τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας μαρτυροῦν στὸν κόσμον τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι σίγουροι γιὰ αὐτὸ πὸν θὰ ἔρθει, δὲν τὸ φαντάζονται, δὲν τὸ σκέπτονται μόνο, εἶναι μία πραγματικότητα γι' αὐτοὺς καὶ φαίνεται στὴ ζωὴ τους, στὴ σχέση τους μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ μὲ τὰ πράγματα. Ταυτόχρονα ὁμως δὲν εἶναι μία κατάστασι πὸν μπορεῖ νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους. Εἶναι κάτι πὸν ἔρχεται χωρὶς ὁμως νὰ ἔχει φθάσει παντοῦ, σὲ ὅλους καὶ ὀλοκληρωμένα.

Οἱ Πατέρες μας, γιὰ νὰ περιγράψουν αὐτὴ τὴν πραγματικότητα, χρησιμοποιοῦν μία εἰκόνα. Λένε ὅτι ἡ Ἐκκλησία μοιάζει μὲ ἓνα νησί μέσα στὴ θάλασσα. Ὁ Θεόφιλος Ἀντιοχείας γράφει πῶς, ὅπως στὰ νησιά καταφεύγουν ὅσοι κινδυνεύουν νὰ πνιγοῦν στὴ θάλασσα, μὲ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ στὶς ἐκκλησίες καταφεύγουν ἐκεῖνοι πὸν κινδυνεύουν ἀπὸ τὴν πλάνη τῶν εἰδώλων, γιὰ νὰ σωθοῦν⁸. Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας χρησιμοποιεῖ τὴν ἴδια εἰκόνα, ἀλλὰ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ τρικυμισμένη θάλασσα εἰκονίζει τὸν πόλεμον πὸν γίνεται ἐναντίον τῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ αὐτοὺς πὸν μάχονται κατὰ τῆς κλήσεως τοῦ Θεοῦ, πὸν εἶναι οἱ αἰρετικοί⁹. Τὴν ἴδια εἰκόνα χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ ἀββᾶς Ἰσαὰκ ὁ Σύρος: «Οὕτως ἐστὶν ἡ αἴσθησις τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς νῆσος μικρὰ ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ὁ προσεγγίζων αὐτῇ, οὐκ ἔτι κοπιᾷ ἐν τοῖς κύμασι τῆς φαντασίας τοῦ αἰῶνος τούτου»¹⁰.

Οἱ μάρτυρες τῆς παραδόσεως τονίζουν τὴν ἴδια ἀλήθεια ἀπὸ διαφορετικὲς πλευρὲς καὶ μέσα σὲ διαφορετικὲς προϋποθέσεις. Ὁ Θεόφιλος στὰ τέλη τοῦ 2ου αἰῶνα, ὅταν οἱ ἐκκλησίες ἦταν νησιά μέσα στὴν ἀχανῆ θάλασσα τῆς εἰδωλολατρίας. Ὁ Κύριλλος πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνα, στὴν ἀρχὴ τοῦ θριάμβου τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ στὴν πάλῃ του ἐναντίον τῶν αἰρέσεων. Καὶ ὁ ἀββᾶς

8. Πρὸς Ἀυτόλυκον, Β', 14. ΒΕΠΕΣ, 5, 32.

9. Ἐξηγήσις εἰς τὸν Ἰσαῖαν, Ἦσ. 49, 1. PG 70, 1036A.

10. Τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικά, Λόγος ογ', Ρηγόπουλος, Θεσσαλονίκη 1977, σελ. 286.

Ἰσαὰκ τὸν 7ο αἰῶνα, μετὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ μπροστὰ στὸν κίνδυνο νὰ χάσουν οἱ χριστιανοὶ τὴν πυξίδα τοῦ προσανατολισμοῦ τους. Μπροστὰ στὸν κίνδυνο νὰ μπλέξουν τὴν πληθυσμιακὴ καὶ πολιτικὴ ἐπικράτηση στὸν κόσμο μὲ τὴ μέλλουσα Βασιλεία τοῦ Χριστοῦ.

Αὐτὰ πὸν γράφει ὁ ἄββᾶς Ἰσαὰκ μᾶς ταιριάζουν περισσότερο, ἐπειδὴ ἔμεῖς μπλέκουμε τὴ Βασιλεία τοῦ Χριστοῦ πὸν ἔρχεται μὲ αὐτὸ πὸν ἔγινε στὸ παρελθόν, μὲ τὴν ἔνδοξη ἱστορία μας. Μᾶς ὑπενθυμίζει λοιπὸν ὅτι ἡ αἴσθησις, ὄχι ἡ φαντασία, τὸ νὰ καταλάβουμε, τὸ νὰ ζοῦμε αὐτὸ πὸν ἔρχεται, εἶναι σὰν ἓνα νησάκι μέσα στη θάλασσα. Μᾶς λέει πὸς ὅποιος πλησιάζει ἐκεῖ, δὲν κουράζεται καὶ δὲν πνίγεται μέσα στὰ κύματα τῆς φαντασίας αὐτοῦ ἐδῶ του κόσμου. Καὶ ὁ κήρυκας πὸν πλησιάζει σ' αὐτὸ τὸ νησάκι, ἐὰν πράγματι πλησιάζει, δὲν πνίγεται μέσα στὰ κύματα πὸν δημιουργοῦνται στίς σκέψεις καὶ στὰ συναισθηματὰ του ἀπὸ τὴ φαντασία τοῦ ἔνδοξου παρελθόντος.

Αὐτὰ πὸν λέει ὁ ἄββᾶς Ἰσαὰκ εἶναι ἀλήθεια καὶ γίνονται πραγματικότητα σὲ κάθε Θεία Λειτουργία μας. Ὅπως εἶπαμε παραπάνω, κατὰ τὸν Ν. Καβάσιλα, ὁ ἄρτος, ἀφοῦ ἐτοιμάστηκε ἀπὸ τὸν θύτη-ιερέα, «εἰς ἐκείνον ἐπέιγεται μεταβληθῆναι τὸν οὐράνιον ἄρτον». Κατὰ τὴν ἐτοιμασία τῶν δώρων, ὁ ἱερέας πράττει καὶ διηγεῖται τὰ σχετικὰ μὲ τὸ Πάθος τοῦ Χριστοῦ. Κόβει τὸν ἄρτο, σχηματίζει πάνω σ' αὐτὸν τὰ σύμβολα τοῦ Πάθους καὶ προφητεύει αὐτὰ πὸν πρόκειται ν' ἀκολουθήσουν. Στὰ χρονικὰ πλαίσια μίας καὶ τῆς αὐτῆς Λειτουργίας θὰ γίνῃ ἡ μεταβολὴ τοῦ ἄρτου σὲ Σῶμα Χριστοῦ. Ἡ προφητεία δηλαδὴ ἐκπληρώνεται μὲ τρόπο ἄμεσο. Ταυτόχρονα ὅμως ὁ Ἄρτος-Χριστὸς εἶναι ὁ ἴδιος μὲ αὐτὸν πὸν ἔρχεται. Κατὰ τὴ Θεία Λειτουργία καὶ ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι «πρακτικὴ διήγησις», τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον συνδέονται καὶ πραγματώνονται στὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ.

Ἄρα καὶ τὸ κήρυγμα, πὸν εἶναι ὀργανικὸ στοιχεῖο τῆς Θείας Λειτουργίας, πρέπει μὲ τὸ ὕφος του καὶ τὸ περιεχόμενό του νὰ καλεῖ τοὺς ἀνθρώπους σ' αὐτὴ τὴν ἀμεσότητα. Δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς καλεῖ νὰ συμμετάσχουν σὲ κάτι πὸν ἔγινε στὸ παρελθόν. Δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς καλεῖ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα νὰ συγκρίνουν τὸ κακὸ παρὸν μὲ ἓνα καλὸ παρελθόν καὶ νὰ προτιμοῦν τὸ δεύτερο. Δὲν μπορεῖ ὁ λόγος τοῦ κήρυκα νὰ εἶναι ἓνα συνεχὲς παράπονον γι' αὐτὸ πὸν χάθηκε, μία συνεχὴς ἀπαξίωσις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ γενικότερα τοῦ σύγχρονου τρόπου ζωῆς.

Ὁ ἄνθρωπος σήμερον ζεῖ μέσα σὲ προϋποθέσεις ἀμεσότητας. Ὁ χρόνος του εἶναι μετρημένος μὲ τὸ ρολοὶ καὶ σχεδὸν ἀκαριαῖος. Οἱ παντὸς εἶδους ἀποστάσεις σχεδὸν ἐξαφανίστηκαν. Αὐτὰ δὲν σημαίνουν ὅτι πρέπει ὁ κήρυκας ν' ἀναγάγει τὸν σύγχρονον τρόπο ζωῆς σὲ μέτρο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Σημαίνουν

ὅτι πρέπει νὰ δεῖ τὴν εὐθύνη του μέσα στὶς συνθήκες τῶν ἀνθρώπων σήμερα καὶ στὸ φῶς τῆς ἐρχόμενης πραγματικότητας. Καὶ αὐτὸ τὸ μπορεῖ καλύτερα στὴν ἐποχὴ μας, ἀφοῦ ἕνα ἀπὸ τὰ σταθερότερα πολιτιστικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου εἶναι τὸ ἄμεσο τῆς ἐκπλήρωσης, ὅτι δηλαδή «δὲν μπορεῖ νὰ περιμένει»¹¹.

Προσλαμβάνοντας λοιπὸν ὁ κήρυκας τὴν αἴσθηση τῆς ἀμεσότητας καὶ χωρὶς νὰ θωπεύει τὰ πολιτιστικὰ χαρακτηριστικὰ του σύγχρονου ἀνθρώπου, θὰ τὸν καλεῖ στὴν ἀμεσότητα τῆς Βασιλείας. Τότε καὶ συντονισμένος θὰ εἶναι στὴν ἐποχὴ του καὶ τὴν προετοιμασία τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἀναμονὴ τοῦ Χριστοῦ θὰ διακονεῖ, γιὰ τὴν ὁποία εἶναι ὑπεύθυνος.

Γ. Τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος

Τὸ κήρυγμα ἦταν πάντοτε ἄρρηκτα συνδεδεμένο μὲ τὸ Εὐαγγέλιο πού διαβάζεται στὴ Θεία Λειτουργία καὶ ἀποτελοῦσε ὀργανικὴ συνέχειά του. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ σχετικὲς ὁδηγίες τοῦ Τυπικοῦ προβλέπουν τὴν ἐξήγηση τῆς περικοπῆς μετὰ τὴν ἀνάγνωσή της. Αὐτὸ φαίνεται καὶ στὰ Κυριακοδρομια, τὰ ὁποία εἶναι συλλογὲς κηρυγμάτων στὶς περικοπὲς τοῦ Εὐαγγελίου πού διαβάζονται κάθε Κυριακὴ καὶ ἐμφανίζονται ἀπὸ τὸν 13ο αἰῶνα. Εἶχε προσηγηθεῖ ἢ σταθεροποιήσῃ τῶν περικοπῶν (ἢ ἴδια περικοπὴ γιὰ τὴν ἴδια Κυριακὴ κάθε χρόνο) καὶ εἶχε ἐκλείψει, ὅπου ἐφαρμοζόταν, ἡ συνεχῆς ἀνάγνωσις τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ βασικὴ αὐτὴ ἀρχή, νὰ ἀποτελεῖ δηλαδή τὸ κήρυγμα ἐξήγηση καὶ ἀνάπτυξη τῆς περικοπῆς πού διαβάστηκε, ἀνατρέπεται οὐσιαστικὰ μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν Κυριακοδρομιῶν τοῦ Ἡλίου Μηνιάτη (1716) καὶ τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη (1796). Στὶς μεγάλες αὐτὲς καὶ ἐπιτυχημένες συνθέσεις, πού ἄσκησαν καθοριστικὴ ἐπίδραση στὴ μορφή καὶ στὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος μέχρι σήμερα, τὸ κήρυγμα αὐτονομεῖται ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴ περικοπή. Βέβαια, τυπικὰ τὸ κήρυγμα εἶναι ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Κυριακῆς, ἀλλὰ στὴν οὐσία πρόκειται γιὰ ὁμιλία ὅπου ἀκολουθοῦνται συστηματικὰ οἱ κανόνες τῆς ρητορικῆς μὲ ἀφετηρία μία λέξη ἢ μία πρόταση τῆς περικοπῆς ἢ αὐτὸ πού φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ θέμα της, π.χ. ἡ μετάνοια, ἡ ταπείνωση, ὁ πλοῦτος κ.ο.κ. Δηλαδή, ἡ περικοπὴ γίνεται πρόσχημα γιὰ τὴν ἐκφώνηση τῆς ὁμιλίας καὶ ὄχι θέμα τοῦ κηρύγματος.

11. Ἰ. Μπέκος, ὁ.π., σελ. 41.

Ὁ ἀείμνηστος Β. Στογιάννος ἔγραφε ὅτι ἡ ἀρνητικὴ ἐπίδραση τῶν παραπάνω Κυριακοδρομιῶν «ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ ὁμιλητικοῦ εἴδους τοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος ἀπομακρύνει τὸν ἱεροκήρυκα ἐκ τοῦ ἀγιογραφικοῦ ἀναγνώσματος καὶ καταλήγει εἰς τὴν μονομερῆ ἐπικράτησιν ἑνὸς κακῶς ἐννοουμένου ἐκσυγχρονισμοῦ μίας ἀποκλειστικῆς προσαρμογῆς εἰς τὴν ἐποχὴν καὶ τὰ αἰτήματα αὐτῆς, προσαρμογῆς γενομένης ὅμως δι' ἀνθρωπίνων μέσων καὶ στηριζομένης πολλάκις εἰς ἀνθρωπίνας ἀφετηρίας καὶ θεμέλια»¹². Ὅπως εὐκόλα καταλαβαίνει κανεὶς, τὰ παραπάνω Κυριακοδρομία ἦταν προσπάθεια ἀνταπόκρισης τοῦ κηρύγματος στὴ Νεωτερικότητα καὶ τὶς ἀπαιτήσεις της. Ὁ ἴδιος μελετητὴς ὑποστηρίζει πὼς καὶ στὰ δύο διακρίνονται οἱ ὠφελμιστικὲς τάσεις τῆς ἐποχῆς, ὁ ἀπολογητικὸς ζῆλος κατὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀρχαίου ἰδεαλισμοῦ καὶ τῶν ἰδεῶν του περὶ ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος ἔναντι τῆς φθορῆς καὶ ἀμελητέας ὕλης.

Μὲ τὴν ἴδια μορφή θὰ ἐκδίδονται καὶ τὰ Κυριακοδρομία μετὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 καὶ μέχρι τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή (1922). Τὰ θέματά τους θὰ εἶναι τὰ ἴδια ἐμπλουτισμένα μὲ ἰσχυρότερες ἀπολογητικὲς θέσεις, ἀφοῦ ἡ Νεωτερικότητα εἰσέβαλε πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ στὸν τόπο μας. Θὰ περισιτρέφονται γύρω ἀπὸ τὰ δόγματα περὶ τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ, τῆς ψυχῆς, τῆς αἰώνιας ζωῆς, καὶ θὰ εἶναι ἐπίσης σχετικὰ μὲ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ θαύματος καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ χριστιανισμὸς νὰ στέκεται ὡς κοσμοθεωρία ὑπεράνω τῶν νέων κοσμοθεωριῶν ποὺ προτείνονται. Ταυτόχρονα, ἡ ἀνάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τὸ ἰδεολόγημα τοῦ ἑλληνοχριστιανισμοῦ θὰ αὐξήσουν τὴ θεματολογία τῶν κηρυγμάτων μὲ τὶς ἰδέες τοῦ περιουσίου λαοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ ἀναμενόμενο ἔνδοξο μεγαλεῖο του μὲ τὴν ἀποκατάσταση τῆς αὐτοκρατορίας.

Τομὴ στὴν ἱστορία τοῦ κηρύγματος ἔγινε μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Εὐσεβισμοῦ, ποὺ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα ἐπηρέασε δραστικὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μας ζωὴ. Τὸ κήρυγμα στὴν συνείδηση τῶν φορέων τοῦ Εὐσεβισμοῦ δὲν ἦταν μία δραστηριότητα ἀνάμεσα στὶς ἄλλες. Ἦταν τὸ κατεξοχὴν καθήκον τους ὡς μελῶν ἑνὸς μεσσιανιστικοῦ κινήματος. Γι' αὐτὸ καὶ στὰ πλαίσια τοῦ Εὐσεβισμοῦ ἔχουμε τὴν ἐμφάνιση ἑνὸς νέου εἴδους κηρύγματος. Ἡ μορφή του ἀπηχεῖ τὴ συνείδηση τῶν φορέων του ὅτι ὑπηρετοῦν τὴν «ἀναγέννηση» τοῦ ἑλληνικοῦ

12. ΣΤΟΓΙΑΝΝΟΣ Π. ΒΑΣ., «Κυριακοδρομία καὶ κήρυγμα», *Ἀνάλεκτα*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 178.

ἔθνους. Κήρυκας σύμφωνα μὲ τὸς εὐσεβιστὲς μποροῦσε νὰ εἶναι μόνο ὁ «ἀναγεννημένος»¹³. Πρόκειται γιὰ τύπο χριστιανοῦ πὸν ζεῖ στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 19ου αἰῶνα, ἀκολουθεῖ συγκεκριμένο τρόπο ζωῆς καὶ εἶναι φορέας τῆς κοσμοθεωρίας τῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης.

Ἐπειδὴ στὸ εὐσεβιστικὸ κήρυγμα δόθηκε περισσότερη σημασία στὴν πνευματικὴ κατάσταση τοῦ κήρυκα καὶ τὴν ἔμπνευση τῆς στιγμῆς¹⁴ καὶ λιγότερη στὴ θεσμικὴ του θέση καὶ στὴν καλλιέργεια τῆς ὁμιλητικῆς, ἡ μορφή τοῦ κηρύγματος ἔλαβε «αὐτοσχέδιο» σχῆμα. Τὸ «αὐτοσχέδιο» κήρυγμα δὲν σήμαινε καθόλου τὴν ὑποτίμηση τῆς προετοιμασίας, ἀλλὰ, ὅπως ἔγραφε ὁ Π. Τρεμπέλας, εἶναι ὀλέθριο «νὰ καλλιεργῆται ἀντὶ τοῦ δώρου τῆς χάριτος σχολαστικὴ τις ὁμιλητικὴ, ἥτις παραμεριζοῦ τὴν πίστιν»¹⁵. Τὸ εὐσεβιστικὸ κήρυγμα, ἐπειδὴ δὲν ἀπαιτοῦσε τὴν ιδιότητα τοῦ μονίμου λειτουργοῦ καὶ τὸν ναὸ ὡς τόπο τῆς ἐκφώνησής του, διεύρυνε τὸν χώρο προέλευσης τῶν κηρύκων. Οἱ «ἀναγεννημένοι» κήρυκες ἦταν οἱ περισσότεροι λαϊκοὶ καὶ οἱ χώροι ἐκφώνησης πολλὰς φορὲς αἵθουσες συγκεντρώσεων. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ὑπηρετεῖται ἀπὸ καλοπροαίρετους κήρυκες ἀλλὰ ὄχι πάντα ἐπαρεῖς. Τὸ «αὐτοσχέδιο» κήρυγμα ἀπὸ προσπάθεια ἀνανέωσης τοῦ ὁμιλητικοῦ κηρύγματος κατήντησε εὐσεβῆς κουβέντα καὶ ἀσπόνδυλος «λόγος Θεοῦ». Ἐὰν μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ ὁμιλητικοῦ κηρύγματος ἔχουμε τὴν ἀποκοπὴ τοῦ ἀπὸ τὴν πρὸ αὐτοῦ ἐξηγητικὴ παράδοση τῆς Βίβλου, μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ «αὐτοσχέδιου» ἔχουμε τὴν καταστροφὴ τῆς φιλολογικῆς μορφῆς του.

Ἡ ὀλοκληρωτικὴ σχεδὸν ἐπικράτηση τοῦ εὐσεβιστικοῦ κηρύγματος, μετὰ τὴν Μικρασιατικὴ καταστροφὴ, ξανάκανε τὸ κήρυγμα ἐξωτερικὰ βιβλικό. Σὲ κάθε φράση τοῦ κήρυκα γίνεται καὶ παραπομπὴ στὴ Βίβλο. Ἡ δαφιλῆς χρῆση τῆς Ἁγίας Γραφῆς δὲν σήμαινε ὅμως καὶ τὴν οὐσιαστικὴ γνώση της. Ἡ «ἐξήγησή» της ἀπέβλεπε στὴ θεμελίωση τῶν ἐκσυγχρονιστικῶν στόχων τοῦ κινήματος γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ ἐξαστισμὸ τῆς προνεωτερικῆς κοινωνίας τοῦ τόπου μας. Γι' αὐτὸ χαρακτηριζόταν ἀπὸ ἔντονη πολεμικὴ κατὰ τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς καὶ τῶν ἀντιχριστιανικῶν κοινωνικῶν συστημάτων. Ἡθικὴ διαφθορὰ στὸ εὐσεβιστικὸ κήρυγμα σήμαινε πολλὰς φορὲς ἐπιφανειακὲς καὶ συμπτωματικὲς συμπεριφορὲς χωρὶς πραγματικὴ ἠθικὴ σημασία (μῦδα, κινήματογρᾶ-

13. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ Π., *Ὁμιλητικὴ*, Σωτήρ, Ἀθήνα 1976, σελ. 184.

14. Ὁ.π., σελ. 277.

15. Ὁ.π., σελ. 184. Ὁ ὅρος «αὐτοσχέδιος λόγος» εἰσάγεται ἀπὸ τὸν Π. Τρεμπέλα στὸ *Πρόχειρα σχεδιάσματα ἐκκλησιαστικῆς ρητορικῆς*, Ζωή, Ἀθήνα 1924, σελ. 83 σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν ὀργανωμένο ρητορικὸν λόγον.

φος κ.λπ.) ἐνῶ μὲ τὴν ἔκφραση «ἀντιχριστιανικά συστήματα» ἐννοεῖτο κυρίως ὁ κομμουνισμός. Ὁ ἠθοπλαστικός σκοπὸς καὶ ἡ ὀλόπλευρη στήριξη τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος, μαζί μὲ τὴ συνέχιση τῆς ἐξύμνησης τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ ιδεώδους, θὰ χρωματίζουν τὸ εὐσεβιστικὸ κήρυγμα μέχρι τὴν ἐκπνοή του¹⁶.

Ἡ «ἀνακάλυψη τῶν Πατέρων», ἡ θεολογία μετὰ τὸ '60, ἡ ἀναβίωση τοῦ μοναχισμοῦ καὶ τὸ αἶτημα τῆς λειτουργικῆς ἀνανέωσης ἔθεσαν τέρμα στὸ εὐσεβιστικὸ κήρυγμα. Τὸ κενὸ ποῦ δημιουργήθηκε, ἀκόμη δὲν ἔχει ἀναπληρωθεῖ. Μάταια θὰ ἀναζητήσει κάποιος ἀγνωρισμένα πρότυπα γιὰ νὰ τὸ ἀκολουθήσει. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὸν κυριακάτικο ἄμβωνα ἀκούγονται διάφορα καὶ ποικίλα, ποῦ σπάνια ἀνταποκρίνονται στοιχειωδῶς στοὺς σκοποὺς ποῦ εἶχε ἀνέκαθεν τὸ κήρυγμα. Οἱ ἀπολογίες ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ ἀπολογίες ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας. Οἱ προσπάθειες στήριξης τῶν βασικῶν δογμάτων ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ τὴν προβολὴ τῶν λύσεων ποῦ ἔχει ἡ Ὁρθοδοξία γιὰ ὅλα τὰ προβλήματα. Ἡ ἐξύμνηση τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ ιδεώδους ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴν ἐξύμνηση τῶν Πατέρων, τῶν θεσμῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἱεροποίηση γενικῶς καὶ ἀορίστως τοῦ παρελθόντος.

Ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ἐπικαλεστοῦμε καὶ πάλι τὸν Β. Στογιάννο σχετικὰ μὲ τὴν πολυφωνία τῆς ἐποχῆς μας: «παρὰ πάντα σεβασμὸν εἰς τὴν πολυμορφίαν, δημιουργεῖ τὸ εὐλογον ἐρώτημα [...] τί ἔχει νὰ εἴπῃ τὸ Εὐαγγέλιον σήμερον. Αἱ διδόμεναι ἐκ τῶν σελίδων τῶν Κυριακοδρομιῶν ἀπαντήσεις μόνον σύγχυσιν δύνανται νὰ προκαλέσουν εἰς τὸν μέσον ἄνθρωπον καὶ ἐνδεχομένως αἴσθημα ἱκανοποίησεως ἢ μὴ ἀναλόγως πρὸς τὰς γενικοτέρας αὐτοῦ κοινωνικὰς, πολιτικὰς καὶ ιδεολογικὰς ἀντιλήψεις. Παραμένει ὅμως τὸ ἐρώτημα: ποῖον εἶναι τὸ ἐν “οὔ ἐστιν χρεῖα”;¹⁷ Στὶς παρατηρήσεις αὐτὲς ἄς προσθέσουμε καὶ τὶς συνεχῶς ἀκουγόμενες προτροπὲς ἢ ἐντολὲς ἀπὸ εἰδικοὺς καὶ μὴ –«τὸ κήρυγμα πρέπει νὰ εἶναι χριστοκεντρικὸ ἢ νὰ εἶναι ἐκκλησιολογικὸ ἢ νὰ εἶναι λειτουργικὸ» κ.λπ.

Ἔχουμε τὴ γνώμη πὼς ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν ἀνεύρεση τοῦ ἐνός «οὔ ἐστιν χρεῖα» βρίσκεται στὴν ἐπιστροφή στὴν κηρυγματικὴ παράδοση πρὶν τὴν ἐμφάνιση καὶ ἐπικράτηση τοῦ ὀμιλητικοῦ κηρύγματος. Στὸ κήρυγμα ποῦ

16. Περισσότερα περὶ τοῦ εὐσεβιστικοῦ κηρύγματος στὴν εἰσήγησή μας, «Ἡ θεωρία καὶ ἡ πράξη τοῦ Κηρύγματος στὸν Π. Τρεμπέλα», στὰ ὑπὸ δημοσίευση *Πρακτικά* συνεδρίου τῆς 19.3.2011 γιὰ τὸν Π. Τρεμπέλα ποῦ διοργανώθηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν τῆς Ἱ. Μ. Δημητριάδος στὴν Ἀθήνα.

17. Ὁ.π., σ. 183-184.

ἦταν ἐξήγηση καὶ ἀνάπτυξη τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς, πού καλοῦσε σὲ μετανοια, οἰκοδομοῦσε τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς κρατοῦσε στὴν ἀποστολικὴ ἐγρήγορση τοῦ ἀναμενόμενου Βασιλέως Χριστοῦ. Αὐτὸ βέβαια δὲν πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσει στὴν ἀπλὴ ἐπανάληψή του. Ἡ ἐξήγηση τῶν Πατέρων θὰ εἶναι ἀφετηρία καὶ κριτήριό τῆς σύγχρονης ἐξήγησης. Ἡ σύγχρονη ἐξήγηση πρέπει νὰ προσλάβει ὅ,τι εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴ διατύπωσή της στὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς μας γιὰ νὰ ἀπαντήσει στὰ προβλήματά της. Πρέπει δηλαδὴ ὁ κήρυκας νὰ στοχεύει στὴν συνεννόησή του μὲ τοὺς πιστοὺς καὶ μὲ αὐτοὺς πού ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν πίστι σήμερα. Ὁ λόγος τοῦ ἀφορᾷ στὴ σχέση τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν κόσμο, πού βρίσκεται πάντοτε στὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ. Προβλήματα πού πρέπει νὰ ἐπιλύει εἶναι ὅ,τι γίνεται πρόσκομμα γιὰ τὴν μαρτυρία τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐρχόμενης Βασιλείας του.

Ὁ κήρυκας θὰ κάνει θέμα τοῦ κηρύγματός του τὴν περικοπὴ πού διαβάστηκε καὶ θὰ προσπαθήσει νὰ μὴν ξεφύγει ἀπὸ αὐτή. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι θὰ τὴ χρησιμοποιήσει ὀλόκληρη οὔτε ὅτι θὰ ἐξαντλήσει κάθε τί πού προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐξήγησή της. Ἀπλᾶ σημαίνει ὅτι θὰ θέσει στὸ κείμενο πού διαβάστηκε τὰ κατάλληλα ἐρωτήματα καὶ θὰ προσπαθήσει ν' ἀκούσει τις ἀπαντήσεις του. Αὐτὸ θὰ τὸ ἐπιτύχει ἐὰν λάβει ὑπ' ὄψη του μερικὲς προϋποθέσεις.

Ἡ πρώτη προϋπόθεση ἀφορᾷ ἐξωτερικὰ θέματα τοῦ κειμένου. Ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἐξηγητῶν Πατέρων, ἀλλὰ καὶ τῆς σύγχρονης βιβλικῆς θεολογίας, ὁ κήρυκας γνωρίζει τὸ σχέδιο τοῦ συγγραφέα-εὐαγγελιστῆ καὶ ἔτσι εὐκόλα θὰ τοποθετήσῃ τὴν περικοπὴ στὰ συμφραζόμενά της. Ἐπίσης, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ ἀναγνωρίσει τὴ λογοτεχνικὴ μορφή τῆς περικοπῆς. Ἐὰν δηλαδὴ εἶναι διήγηση περιστατικῆ ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ ἢ εἶναι λόγοι τοῦ Χριστοῦ ἢ παραβολή, ἐξιστορήση θαύματος, σχόλιο τοῦ συγγραφέα κ.λπ. Ἀπὸ τὸ σχέδιο τοῦ συγγραφέα καὶ τὴ λογοτεχνικὴ μορφή τῆς περικοπῆς ὁ κήρυκας θὰ καταλάβει τί εἶναι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο θέλει νὰ μαρτυρήσῃ ὁ συγγραφέας σχετικὰ μὲ τὸ μυστήριό τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ κήρυκας ὅμως δὲν εἶναι ἐρευνητῆς πού ἐνδιαφέρεται νὰ μάθει μόνο τί ἤθελε νὰ πεί ὁ συγγραφέας-εὐαγγελιστῆς στοὺς ἀναγνώστες του. Ἐνδιαφέρεται νὰ τὸ μεταφέρει αὐτὸ στοὺς ἀκροατῆς του καὶ πιστοὺς τῆς δικῆς του ἐποχῆς. Σ' αὐτὸ θὰ τὸν βοηθήσῃ πάλι τὸ ἴδιο τὸ Εὐαγγέλιο. Γιατὶ καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς ἔκανε τὸ ἴδιο γιὰ τοὺς δικούς του ἀναγνώστες. Γι' αὐτὸ ἔχει μεγάλη σημασία νὰ γνωρίζῃ ὁ κήρυκας πότε γράφτηκε τὸ Εὐαγγέλιο, σὲ ποιούς ἀπευθυνόταν, ποιές συνθήκες ἐπικρατοῦσαν μέσα στὴν κοινότητα πού γεννήθηκε τὸ κείμενο. Ὁ κήρυκας δηλαδὴ πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὅτι κινεῖται ἀνάμεσα σὲ τρία πεδία.

Τὸ πρῶτο πεδίο ἀφορᾷ στὴν ἴδια τὴν παρουσία, τὴ δράση, τὴ διδασκαλία καὶ ὅ,τι εἶναι καὶ ἔκανε ὁ Χριστός. Χῶρος τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας, προσιτὸς καὶ ἀπρόσιτος, ἀφοῦ ὁ Χριστός «κρύφιος δέ ἐστι καὶ μετὰ τὴν ἔκφανσιν, ἢ, ἵνα τὸ θεϊότερον εἶπω, καὶ ἐν τῇ ἐκφάνσει»¹⁸. Αὐτὸς ὁ χῶρος βρῖσκεται πίσω ἀπὸ τὸ εὐαγγελικὸ κείμενο καὶ προϋποτίθεται σὲ κάθε λέξη του. Ὁ εὐαγγελιστὴς εἶναι ὁ ἀύθεντικός, ἔγκυρος καὶ ἀναγνωρισμένος μάρτυράς του. Ὁ κήρυκας μετέχει σ' αὐτὸν τὸ χῶρο ἀνάλογα μὲ τὴν πίστη του καὶ τὴν πνευματικὴ του ὠριμότητα.

Τὸ δεύτερο πεδίο ἀφορᾷ στὴν ἐποχὴ πού γράφει ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ πού εἶναι μία ἔως δύο γενιές μετὰ τὸ Σταυρὸ καὶ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Ἡ χρονικὴ ἀπόσταση, μαζί μὲ τοὺς ὅρους τῆς ἐποχῆς, τὶς τοπικὲς συνθήκες καὶ τὰ συγκεκριμένα προβλήματα τῆς κοινότητος στὴν ὁποία ζεῖ, ἀναγκάζουν τὸν εὐαγγελιστὴ νὰ ἐρμηνεύσει τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ. Ὁ τρόπος ἐρμηνείας, ἢ προσωπικὴ συμβολὴ τοῦ εὐαγγελιστῆ, φαίνεται στὸ πῶς ἀφηγεῖται τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, στὰ σημεῖα πού δίνει μεγαλύτερη ἔμφαση, ἐκεῖ πού διαφοροποιεῖται ἀπὸ τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστές. Ἀκόμη, φαίνεται στὸ πῶς καταγράφει τὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς κοινότητός του, καὶ σὲ ἄλλα. Στὸ ἴδιο πεδίο ἀνήκουν καὶ τὰ κηρύγματα πού ἔγιναν στὸ παρελθόν, ἔχουν τὸ κῆρος κάποιου Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ κήρυκας πρέπει νὰ μελετᾷ καὶ νὰ ἐπιλέγει, κατὰ τὴν περίστασι, νὰ συμβουλευέται. Ὁ κήρυκας μετέχει σ' αὐτὸ τὸ πεδίο μὲ τὴν καλὴ γνώση τοῦ κειμένου τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐρμηνείας του, τὴ γνώση τῆς κηρυγματικῆς παράδοσης, μὲ τὴ συνεχῆ μελέτη καὶ ἐνημέρωση.

Καί, τέλος, ὑπάρχει τὸ τρίτο πεδίο, αὐτὸ στὸ ὁποῖο ζεῖ καὶ βρῖσκεται ὁ ἴδιος ὁ κήρυκας καὶ οἱ ἀκροατές του. Αὐτὸ ὀρίζεται ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη κατάστασή τους, ἀφ' ἑνὸς ὡς Ἐκκλησίας καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴ σχέση τους μὲ τὸν κόσμον. Μὲ τὸ σύνολο δηλαδὴ ἀντιλήψεων καὶ πρακτικῶν πού εἶναι κοινὲς γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ χριστιανοὶ ξεχωρίζουν κατὰ τὸ μέτρο πού ἡ πίστη τους στὸ Χριστὸ τοὺς ὀδηγεῖ σὲ διαφορετικὸ τρόπο ζωῆς, ὅπου αὐτὸ ἀπαιτεῖται, καὶ τοὺς ἐνώνει σὲ ἓνα ἄλλο σύνολο ἀντιλήψεων καὶ πρακτικῶν.

Ἄς δοῦμε τὴ σύνθεσι τοῦ ποιμνίου μας σὲ μία πρώτη προσέγγισι ἐν εἴδει καταγραφῆς. Τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ του ἀνήκει στὴν προνεωτερικὴ θρησκευτικὴ κατάσταση. Εἶναι ἄνθρωποι πού κληρονόμησαν τὴν πίστη ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους. Ἔρχονται στὸ ναὸ ἐθιμικὰ καὶ τηροῦν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πίστη τους μὲ ἐξωτερικὸ τρόπο. Τοὺς λείπει ἡ συνειδητὴ καὶ ὑπεύθυνη στάσι τοῦ μέλους τῆς ἐκκλη-

18. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Ἐπιστολὴ Γ' Γαῖω Θεραπευτῆ*, PG 3, 1069B.

σιαστικής κοινότητας. Αὐτὴ ἐνεργοποιεῖται μόνο τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς μεγάλες γιορτές, καὶ ὑπνώπτει τὸν ἄλλο καιρὸ. Μέσα τοὺς κόσμος καὶ Ἐκκλησία δὲν διαφέρουν ἢ διαφέρουν σὲ ἐλάχιστο βαθμὸ. Σὲ μικρότερο ποσοστὸ ἀπὸ αὐτοὺς, ἓνα μέρος τοῦ ποιμνίου μας προέρχεται ἀπὸ τὸ κίνημα τοῦ εὐσεβισμοῦ. Σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς προηγούμενους, τοῦτοι ἔχουν ἀφυπνισμένη θρησκευτικὴ συνείδηση, βλέπουν τὴ σχέση τους μὲ τὸ Θεὸ δικανικὰ καὶ ἔχουν ἠθικὴ συνέπεια στὴ ζωὴ τους. Ἡ σχέση τους μὲ τὴν ἐνορία εἶναι συνήθως χαλαρὴ καὶ ἀντιμετωπίζουν τὸν κληρὸ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση μὲ ἐπιφύλαξη καὶ δυσπιστία. Συγχέουν τὴν ἐκκλησιαστικὴ μαρτυρία μὲ τὴν κοινωνικὴ στράτευση καὶ διαχωρίζουν τὴ θέση τους ἀπὸ τὸν κόσμον κάθετα. Ὑπάρχει καὶ ἓνα μικρὸ μέρος τοῦ ποιμνίου μας ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ «ἀνακάλυψαν» τὴν πίστη ὡς ἐπιλογὴ λύσης τῶν ὑπαρξιακῶν καὶ μεταφυσικῶν προβληματισμῶν τους.

Ὁ κήρυκας, ἔχοντας μπροστὰ του ἓνα ἐκκλησίασμα μὲ τὴν παραπάνω σύνθεση, πρέπει μὲ τὸ κήρυγμά του νὰ ἀφυπνίσει τὸ θρησκευτικὸ-παραδοσιακὸ ἀκροατήριό του, νὰ τὸ βγάλει ἀπὸ τὴν ἐθιμικὴ θρησκευτικὴ καὶ τὴν ἐξωτερικὴ συμμετοχὴ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ καὶ νὰ τὸ ὀδηγήσει στὴ συνειδητότητα τοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας. Τοὺς προερχόμενους ἀπὸ τὸν εὐσεβισμό πρέπει νὰ τοὺς ὀδηγήσει στὴν ἐκκλησιαστικὴ πιστότητα. Ἐπίσης, καὶ ἐκείνους ποὺ «ἀνακάλυψαν» τὴν πίστη ὡς ἀπάντηση στοὺς ὑπαρξιακοὺς καὶ μεταφυσικοὺς προβληματισμοὺς τους πρέπει νὰ τοὺς ὀδηγήσει στὴ στερέωση τῆς ἐπιλογῆς τους ὡς τῆς μόνης ὁδοῦ καὶ ἐλπίδας· στὸν ἐγκεντριισμό τους στὴν Ἐκκλησία, στὴν ἀποδοχὴ τοῦ Χριστοῦ ποὺ σταυρώθηκε, ἀναστήθηκε καὶ ἀναμένεται.

Τὸ περιεχόμενο λοιπὸν τοῦ κηρύγματος εἶναι ἡ ἐξήγηση καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς ἀπὸ τὸν κήρυκα, ὁ ὁποῖος κινεῖται στὰ τρία πεδία ποὺ ἀναφέραμε. Στὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ μετέχει ἀνάλογα. Στὸ πρῶτο μὲ τὴν πίστη του καὶ τὴν πνευματικὴ του ὀριμότητα, στὸ δεύτερο μὲ τὴ συνεχῆ μελέτη καὶ προετοιμασία καὶ στὸ τρίτο μὲ τὴν ποιμαντικὴ του ἔγνοια, εὐαισθησία καὶ ἐνημέρωση. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ θέτει στὴν περικοπὴ τὰ κατάλληλα ἐρωτήματα, θὰ ὀδηγεῖται στὶς σωστὲς ἀπαντήσεις καὶ θὰ τὶς μεταφέρει στὸ ἀκροατήριό του.

Δ. Τὰ ὄρια τοῦ κηρύγματος

Ἄς δοῦμε τώρα ποιὰ εἶναι τὰ ὄρια τοῦ κηρύγματος. Τί δηλαδὴ ἐλάχιστο πρέπει νὰ περιέχει τὸ κήρυγμα καὶ μέχρι ποίου βαθμοῦ παρουσίαση τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεται ἀπὸ τὸν κήρυκα. Ἀπὸ τὴν ἀποστο-

λική εποχή το κήρυγμα είχε τους περιορισμούς του. Ὁ κήρυκας δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ μιλάει γιὰ ὅλα. Τὸ κήρυγμα ἦταν πάντοτε δημόσιος λόγος, μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται. Ἀπευθύνεται στοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ καὶ στοὺς κατηχουμένους, στοὺς μετανοοῦντες καὶ σὲ ἀνθρώπους ποὺ σκέπτονται νὰ γίνουν χριστιανοὶ ἢ ἀπλὰ ἐνδιαφέρονται νὰ μάθουν τί πιστεύουν οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας. Δεύτερη προϋπόθεση τοῦ κηρύγματος καὶ συμπληρωματικὴ τῆς πρώτης εἶναι ὅτι ὁ κήρυκας ἀπευθύνεται σὲ ὅλους τοὺς παραπάνω, καὶ ἄρα πρέπει νὰ ἔχει ὡς στόχο του νὰ γίνεται κατανοητὸς καὶ ὅ,τι λέει νὰ προσλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς ἀπλούστερους πνευματικά, τοὺς «ιδιωτὲς» (Α΄ Κορ. 14, 23-24) καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς προχωρημένους.

Οἱ παραπάνω προϋποθέσεις τοῦ κηρύγματος φαίνονται στὸ ἴδιο τὸ Εὐαγγέλιο. Ὁ Χριστὸς ἀπευθύνεται σὲ ὅλο τὸν κόσμο καὶ ἡ διδασκαλία του εἶναι δημόσια. Ἀπευθύνεται ὅμως καὶ στοὺς μαθητὲς χωριστά, μὲ ἰδιαίτερη διδασκαλία καὶ καθοδήγηση. Σημειώσεις ὅπως «τότε ἄφησε τὸ πλῆθος καὶ ἦρθε στὸ σπίτι του. Καὶ πῆγαν οἱ μαθητὲς του καὶ τοῦ εἶπαν: – Ἐξήγησέ μας...» (Μτθ. 13,36) ἢ «Ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἔμεινε μόνος, ὅσοι ἦταν μαζί του, καθὼς κι οἱ δώδεκα μαθητὲς, τὸν ρωτοῦσαν γιὰ τὸ νόημα τῶν παραβολῶν. Κι ἐκεῖνος τοὺς ἔλεγε: –Σ' ἐσᾶς ἔχει δοθεῖ νὰ γνωρίσετε τὰ μυστήρια τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Σ' ὅσους ὅμως βρίσκονται ἔξω ὅλα παρουσιάζονται μὲ παραβολές... τοὺς κήρυττε τὸ μῆνυμά του, σύμφωνα μὲ τὴ δυνατότητα ποὺ εἶχαν νὰ καταλαβαίνουν. Χωρὶς παραβολὲς δὲν τοὺς κήρυττε τὸ λόγο, ὅλα ὅμως τὰ ἐξηγοῦσε ἰδιαίτερωσ στοὺς μαθητὲς» (Μάρκ. 4,10-34) βρίσκονται παντοῦ στὰ Εὐαγγέλια.

Τὸ ἴδιο φαίνεται καὶ στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ὁ Ἀπόστολος διακρίνει μεταξὺ γάλακτος καὶ στερεᾶς τροφῆς. «Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὐπω γὰρ ἐδύνασθε, ἀλλ' οὐδὲ ἔτι δύνασθε», ὅπως ἐπίσης μεταξὺ «σοφίας ἐν τοῖς τελείοις» καὶ ἀπλῆς διδασκαλίας (Α΄ Κορ.2,6). Στὴν *Πρὸς Ἑβραίους* βρίσκουμε τὴ συστηματικότερη διάκριση μεταξὺ διδασκαλίας γιὰ «τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ» καὶ διδασκαλίας «ἐπὶ τὴν τελειότητα» (Ἑβρ. 5,12-6)¹⁹.

Θὰ μπορούσαμε νὰ συνεχίσουμε μὲ τὴν παράθεση μαρτυριῶν ἀπὸ τὴν πατερικὴ φιλολογία σχετικὰ μὲ τὴν παραπάνω διάκριση. Ἄς ἀρκεσθοῦμε μόνον στὸν μεγάλο κήρυκα τῆς Ἐκκλησίας μας, τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, ποὺ συ-

19. JEREMIAS J., «Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ὡς θυσία», *Ὁ Ἰησοῦς καὶ τὸ Εὐαγγέλιό του*, Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 1984, σελ. 175.

χνὰ στὰ κηρύγματα του, ὅταν ἡ ροὴ τοῦ λόγου ἐγγίξει θέματα ποὺ ἀφοροῦν τοὺς προχωρημένους, ἐπικαλεῖται τὴν ἐμπειρία τοὺς λέγοντας «ἴσασιν οἱ μεμνημένοι τὰ λεγόμενα». Ἐνα παράδειγμα. Σὲ κήρυγμά του, ὅπου κάνει λόγο γιὰ τὸν πνευματικὸ καθαρισμό, λέει: «ἐπειδὴ πνευματικὸς ἐστὶν ὁ καθαρισμὸς, εἰς τὴν ψυχὴν εἰσέρχεται, καὶ καθαίρει, οὐχ ἀπλῶς περιορισμένοι, ἀλλὰ πηγάζων ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. ἴσασιν οἱ μεμνημένοι τὰ λεγόμενα»²⁰.

Ὅπως ἤδη εἴπαμε²¹, στὴν *Πρὸς Ἑβραίους* (6,1-2) ὑπάρχει ἡ συστηματικότερη ἀναφορὰ στὰ θέματα τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας, δηλαδὴ τοῦ κηρύγματος. Αὐτὰ εἶναι:

- α) ἡ κλήση στὴ μετάνοια καὶ στὴν πίστη
- β) ἡ διδασκαλία περὶ βαπτίσματος
- γ) ἡ διδασκαλία περὶ τῶν ἐσχάτων.

Ὁ σημερινὸς κήρυκας δὲν ζεῖ στὴν ἐποχὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ οἱ πιστοὶ τῆς Ἐκκλησίας μας δὲν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μόλις ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὸν ἰουδαϊσμὸ καὶ τὴν εἰδωλολατρία. Οὔτε ἐπίσης διετέλεσαν κατηχούμενοι, οὔτε ἐντάχθηκαν ποτὲ σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ τάγματα τῶν μετανουόντων, οὔτε γνωρίζουν ὅτι εἶναι μεμνημένοι. Εἶναι πιστοὶ ποὺ γεννήθηκαν χριστιανοί, βαπτίστηκαν ὅταν ἦταν νήπια καὶ γνωρίζουν γιὰ τὴν πίστη τοὺς αὐτὰ ποὺ ἔμαθαν στὸ σχολεῖο. Ἡ ἀναφορὰ μας στὰ γενικὰ θέματα τοῦ πρωτοχριστιανικοῦ κηρύγματος σκοπεύει στὸ νὰ βοηθήσει τὸν καινούργιο κήρυκα νὰ προσανατολιστεῖ ὡς πρὸς τὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο τοῦ κηρύγματός του. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ κήρυκας, μὲ ἀφετηρία τὴ σχετικὴ περιοχὴ τοῦ Εὐαγγελίου, προβαίνει στὴ συγκρότηση τοῦ κηρύγματός του, ἀλλὰ δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ξεχνάει ὅτι αὐτὸ εἶναι κήρυγμα, ἐὰν ἀναφέρεται σὲ κάποια πτυχὴ αὐτῶν τῶν θεμάτων ἢ ἐὰν φωτίζει κάποια πλευρὰ τους.

Ὑπὸ τίς παραπάνω προϋποθέσεις, τὰ θέματα ποὺ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος σήμερα παίρνουν πιὸ συγκεκριμένη μορφή. Ἡ κλήση στὴ μετάνοια καὶ στὴν πίστη δὲν εἶναι κάλεσμα γιὰ ἐγκατάλειψη τοῦ ἰουδαϊσμοῦ ἢ τῆς εἰδωλολατρίας ἀνθρώπων ποὺ πιστεύουν ὅτι εἶναι χριστιανοί. Εἶναι κλήση στὴ συνειδητοποίηση τῆς πίστεως τους στὸ Χριστό. Ὁ Χριστὸς μᾶς καλεῖ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸ περιβάλλον μας χωρὶς νὰ τὸ ἐγκαταλείψουμε. Νὰ μὴν ἐνεργοῦμε ὅπως ἐνεργοῦν αὐτοὶ ποὺ δὲν πιστεύουν. Μᾶς καλεῖ νὰ πιστέψουμε

20. ΙΣΤ΄ Ὁμιλία στὴν *Πρὸς Ἑβρ.* 2. PG 63, 123.

21. JEREMIAS, ὁ.π.

στis υποσχέσεις του και στην ανταπόδοσή του. Να τηρούμε τὸ νόμο του και νὰ ἐλπίζουμε σταθερὰ στην ἐπικράτηση τοῦ καλοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι παντοδύναμος και κύριος της ἱστορίας. Ἡ ἱστορία εἶναι πρῶτα ἱερὴ ἱστορία και μετὰ εἶναι πολιτική, οἰκονομική και κοινωνική. Εἶναι ἱστορία δηλαδή πού πρωταγωνιστεῖ ὁ Θεὸς και πού οἱ δραστηριότητες τῶν ἀνθρώπων ἔχουν τὴ θετική ἢ ἀρνητική σημασία τους ἀνάλογα με τὴν ἠθική τους βαρύτητα. Ἡ κλήση, λοιπόν, στή μετάνοια και στήν πίστη εἶναι κλήση στήν ἔξοδο ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο και στήν ἐνεργὸ προσδοκία τοῦ ἐρχόμενου, τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, με ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται.

Τὸ δεύτερο θέμα τοῦ κηρύγματος ἦταν ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ βαπτίσματος, τῆς ἔνταξης δηλαδή αὐτοῦ πού κλήθηκε και μετανόησε στήν ἐκκλησιαστική κοινότητα. Πῶς θὰ διατηρήσει ἡ βασική αὐτὴ διδασκαλία τὴ θέση τῆς μέσα σὲ μία Ἐκκλησία πού ἔχει ἤδη βαπτισμένα τὰ μέλη της και πρέπει νὰ τὰ διδάξει περὶ βαπτίσματος ἐκ τῶν ὑστέρων; Ἡ περὶ βαπτίσματος διδασκαλία ἔχει τὴ θέση της, ἐὰν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι στοὺς περισσότερους πιστοὺς μας αὐτὸ παραμένει ἀνενεργὸ ἢ μόλις ἐνεργὸ σὲ χαμηλὸ ἐπίπεδο. Γιὰ τοὺς ἐκκλησιαζομένους μας αὐτὸ γίνεται συνειδητὸ ἀπὸ τὴν ἀπόσταση πού βιώνουν μέσα τους ἀκούοντας στήν ἐκκλησία γιὰ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ και τὶς ἐντολές του και ἀδυνατώντας νὰ τὶς τηρήσουν. Ἀκοῦνε γιὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ αὐτὸ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴ δική τους βούληση. Ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ βαπτίσματος θὰ τοὺς βοηθήσει νὰ καταλάβουν γιατί ἀξίζει κανεὶς νὰ ἀποδυθεῖ σὲ ἀγῶνα γιὰ τὴν τήρηση τοῦ νόμου, γιὰ τὴν ὑπεύθυνη ἠθική πράξη, γιὰ τὴν ἀνάληψη τῆς εὐθύνης τῶν ἄλλων μέχρι νὰ ἀξιωθοῦν τὴν ἐνεργοποίηση τοῦ βαπτίσματος τους και νὰ αἰσθανθοῦν ἐσωτερικὰ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Χωρὶς τὴ διδασκαλία περὶ τοῦ βαπτίσματος, τὶς προϋποθέσεις της και τὶς συνέπειές της δὲν μπορούμε νὰ καλοῦμε στὸ κήρυγμα τοὺς ἀνθρώπους νὰ ὑπερβοῦν τὰ ἠθικὰ διλήμματα, τὶς συγκρούσεις καθηκόντων και ὅ,τι ἄλλο μπορεῖ νὰ κάνει ἀκόμη και τραγικὴ τὴ ζωὴ τους.

Τὸ τρίτο θέμα τοῦ κηρύγματος εἶναι ἡ διδασκαλία περὶ τῶν ἐσχάτων. Περὶ τοῦ θανάτου, τῆς ἀναστάσεως και τῆς κρίσεως. Ἐδῶ τὰ πράγματα θέλουν περισσότερη προσοχή. Εἶναι σύνηθες στοὺς κήρυκες νὰ διαπραγματεύονται αὐτὰ τὰ θέματα ἀνεξάρτητα μεταξύ τους, ὅτι αὐτὰ ἀφοροῦν τὸ τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ἡ ἀνάσταση εἶναι ἡ γενικὴ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν και ἡ κρίση εἶναι ἐκείνη τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Χωρὶς αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ διαπραγματεύση νὰ εἶναι ὅπωςδήποτε λανθασμένη, ἐὰν τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο γίνεται λόγος γι' αὐτὰ δὲν εἶναι ἐκεῖνο πού βρίσκουμε στήν

Καινή Διαθήκη καὶ σὴν πατερικὴ παράδοση, γίνεται ἀπλᾶ θρησκευτικὴ καὶ ἐνδεχομένως ἀντιχριστιανικὴ. Τὸ κήρυγμα γιὰ τὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάσταση ἦταν πάντοτε συνδεδεμένο μὲ τὴν παροῦσα καὶ τρέχουσα ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ θάνατος εἶναι διπλός, πρῶτα πνευματικὸς καὶ ὕστερα σωματικὸς. Ἡ ἀνάσταση εἶναι πρῶτα ἀνάσταση πνευματικὴ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία διὰ τῆς μετανοίας, ἐπανόρθωση στὸ κατὰ φύση καὶ ἀποκατάσταση στὸ κατ' εἰκόνα, ὅσο εἶναι ἐφικτὸ στὴ παροῦσα ζωὴ, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μπορεῖ νὰ γίνῃ ζωντανὴ ἐλπίδα γιὰ τὴ μελλοντικὴ καὶ τελευταία Κρίση. Ὅσο γιὰ τὴν κρίση, τὸ κήρυγμα γι' αὐτὴν ἦταν ὅτι γιὰ τὸν καθένα πιστὸ ἀρχίζει μὲ τὸ βάπτισμά του, γιὰ νὰ συνεχισθεῖ μέσα στὴ Ἐκκλησία μὲ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἁμαρτίας μὲ τὴν ἀφομοίωση τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν καθημερινὴ στάση του ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, πού ταυτίζεται στὸν παρόντα αἰῶνα μὲ τὴ σύναξη τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἐξάλλου, τὰ ἔσχατα ἔχουν ἐγκαινιασθεῖ μὲ τὸν ἐρχομό, τὸν Σταυρό, τὸν θάνατο καὶ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ.

Ἐὰν αὐτὰ εἶναι τὰ γενικὰ θέματα τοῦ κηρύγματος, τὰ θέματα τῆς διδασκαλίας περὶ τελειότητος εἶναι: α) ἡ κατ' ἰδίαν (ἐσωτερικὴ) διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητὲς, ὅπως φαίνεται στὰ Εὐαγγέλια, πού ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὀνομάζει «σοφίαν ἐν τοῖς τελείοις» (Α' Κορ. 6,1 κ.έ.) καὶ β) ἡ διδασκαλία γιὰ τὸ Δεῖπνο τοῦ Κυρίου, ἰδιαίτερα ὅσα ἀφοροῦν τὴν αὐτοπροσφορὰ τοῦ οὐράνιου ἀρχιερέα Χριστοῦ (Ἐβρ. 7,1-10,8). Σύμφωνα μὲ τὴν *Πρὸς Ἑβραίους*, οἱ ἀποδέκτες αὐτῆς τῆς διδασκαλίας εἶναι ἐκεῖνοι πού «...φωτίστηκαν, γεύτηκαν τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, δέχτηκαν τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, γεύτηκαν τὴν ὁμορφίαν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς θαυματουργικὰς ἐνεργεῖες πού προμηνύουν πὼς ἔρχεται ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ» (6,4-5). Στὶς μέρες μας θέματα αὐτῆς τῆς διδασκαλίας εἶναι τὰ σχετικὰ μὲ τὰ στάδια τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς θεώσεως, ὅπως μετονομάστηκαν τὰ παραπάνω μέσα σὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς μοναχικῆς ζωῆς.

Ὅπως εὐκόλα ἀντιλαμβάνεται κανεὶς, τὰ θέματα γιὰ τοὺς ἀρχαρίους δὲν ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ θέματα γιὰ τοὺς προχωρημένους μὲ μία κάθετη γραμμὴ, ἀλλὰ συνδέονται στενά, ὄντας τὰ δευτέρω ὀργανικὴ συνέχεια τῶν πρώτων. Ὁ κήρυκας πρέπει νὰ φροντίζει νὰ μιλάει πάντα γιὰ τὰ πρῶτα, ἀλλὰ νὰ ὑπονοεῖ πάντοτε καὶ τὰ δευτέρω. Πρέπει δηλαδὴ νὰ δημιουργεῖ καὶ νὰ συντηρεῖ στοὺς ἀκροατὲς τὴν ἔνταση μεταξὺ τῶν δύο πνευματικῶν καταστάσεων πού βρίσκονται τὰ μέλη τοῦ ἐκκλησιάσματος του. Τὰ θέματα πού ἀφοροῦν τοὺς προχωρημένους δὲν εἶναι μυστικά πού δὲν πρέπει νὰ γίνονται γνωστά, ἀλλὰ εἶναι πράγματα πού δὲν μποροῦν νὰ προσεγγίσουν οἱ ἀρχαριοὶ λόγω τῆς πνευματικῆς

τους ηλικίας. Γι' αυτό στο Ευαγγέλιο χρησιμοποιούνται τὰ ρήματα «δύνασθαι» καί «συνιέναι», ὅπως ἐπίσης καὶ τὰ στάδια τῆς ἀνθρώπινης ηλικίας, «νήπιος» καὶ «τέλειος ἀνὴρ», γιὰ νὰ ἐκφρασθεῖ ἡ σχετικὴ διαφορὰ. Πόσο ἀναγκαῖο εἶναι τὸ κήρυγμα νὰ μένει στὰ θέματά του, ἀλλὰ ταυτόχρονα νὰ δείχνει τὴν περαιτέρω πορεία φαίνεται σ' αὐτὸ πὺν λέει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Εἰ γὰρ μὴ ἐβούλετο αὐτοὺς ἀκούσαι καὶ σωθῆναι, σιγῆσαι ἔδει, οὐχὶ ἐν παραβολαῖς λέγειν· νῦν δὲ αὐτῷ τούτῳ κινεῖ αὐτούς, τῷ συνεσκιασμένα λέγειν»²².

Ἡ μὴ τήρηση τῶν ὁρίων στὸ κήρυγμα ἐπιφέρει τὴν ἀκύρωσή του. Ἡ προσπάθεια νὰ γίνεταὶ κατανοητὸ καὶ δῆθεν πρακτικὸ, τὸ μετατρέπει ἀπὸ ἐξαγγελία τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ σὲ μάθημα κανόνων συμπεριφορᾶς, ἀνιαρὴ καὶ πληκτικὴ ἠθικολογία καὶ θρησκευτικὴ φλυαρία. Ἀντίθετα, ἡ διδασκαλία περὶ νοερᾶς προσευχῆς, περὶ χαρισμάτων, φωτισμοῦ καὶ θεώσεως, θεμάτων πὺν εἶναι ἄσχετα μὲ τὴν ἐμπειρία τῶν περισσοτέρων πιστῶν μας, τὸ μετατρέπει σὲ φανταστικές, τύπου ταρζάν, περιπετειώδεις διηγήσεις. Ἀπαραίτητη προϋπόθεση τοῦ κηρύγματος εἶναι ἡ προσήλωση τοῦ κήρυκα στὰ ὅρια τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας καὶ ἡ διατήρηση τῆς σχέσης τῆς μὲ τὴ διδασκαλία περὶ τελειότητος.

Ε. Τὸ κήρυγμα καὶ τὰ δόγματα

Μία ἀπὸ τὶς κακὲς κληρονομίαι τοῦ σημερινοῦ κηρύγματος εἶναι καὶ ἡ ἀπουσία τῶν δογμάτων ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του. Μαζὶ δηλαδὴ μὲ τὴν αὐτονομιστὴν ἀπὸ τὴν ἀγιογραφικὴν περιοριστὴν καὶ τὴν προσχηματικὴν σύνδεση μὲ αὐτὴν παρατηρεῖται καὶ ἡ ἀποσιώπηση τῶν δογμάτων τῆς πίστεως. Θὰ ἔλεγε ἴσως κάποιος ὅτι τὰ δόγματα δὲν ἀφοροῦν τοὺς ἀκροατὲς τῶν κηρυγμάτων. Ἀφοροῦν περισσότερο τοὺς εἰδικούς. Ἐκείνους πὺν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἱστορία τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας ἢ γενικότερα μὲ τὴν ἱστορία τῶν ιδεῶν. Οἱ ἀπλοὶ χριστιανοί, θὰ συνέχιζε ὁ ἴδιος, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ πρακτικὴ διδασκαλία τῆς πνευματικῆς ζωῆς πὺν θὰ τοὺς εἶναι χρήσιμη στὴν καθημερινότητά τους.

Γιὰ νὰ ἀνατραπεῖ ὁ παραπάνω πειστικὸτατος συλλογισμὸς, ἔπρεπε νὰ φθάσουμε στοὺς δικούς μας καιροὺς πὺν θριαμβεύει τὸ χάος τῶν ἀπειρῶν προτάσεων γιὰ «πνευματικὴ» ζωὴ, οἱ ὅποιες προέρχονται ἀπὸ ποικίλες παραδόσεις τοῦ πλανητικοῦ μας κόσμου. Ταυτόχρονα, καὶ σὲ σχέση μὲ αὐτό, ἔπρεπε νὰ

22. ΜΕ' ὁμιλία στὸ Κατὰ Ματθαῖον 2, PG 58, 473.

δοῦμε, ἀκόμη καὶ μέσα στὶς ἐκκλησιαστικὲς μας κοινότητες, τὴν ἀποσύνθεση τῶν βασικῶν συστατικῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας παραδόσεως. Γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ κατανοητό, ἀρκεῖ ἀπλὰ νὰ παρατηρήσουμε τί ἰδέα ἔχουν οἱ χριστιανοὶ μας γιὰ τὸ ποιὸς εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ποιά εἶναι ἡ κλήση τους. Εἶναι τὸ ἴδιο ποὺ ἔκανε τὸν ἀείμνηστο π. Γεώργιο Φλορόφσκι νὰ δηλώνει: «Τί λοιπὸν θὰ κηρύξωμεν; [...] Θὰ κηρύξω τὸν Ἰησοῦν ἐσταυρωμένον καὶ ἀναστάντα. Θὰ διδάξω καὶ θὰ ἐμπιστευθῶ εἰς ὅσους μοῦ ἀνατεθεῖ νὰ ὁμιλήσω τὸ μήνυμα τῆς σωτηρίας, ὅπως ἔφθασεν εἰς ἐμὲ μέσῳ μιᾶς ἀδιακόπου παραδόσεως τῆς Παγκοσμίου Ἐκκλησίας. Θὰ ἀπέφευγα τὴν ἀπομόνωσιν εἰς τὴν ἐποχὴν μου. Δηλαδὴ ἐν ἄλλαις λέξεσι θὰ διδάξω τὰ δόγματα τῆς πίστεως»²³.

Ἄς δοῦμε πῶς συνδέεται τὸ κήρυγμα μὲ τὰ δόγματα. Τὸ κήρυγμα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτὸ ἐμφανίζεται στὰ κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο πράγματα. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ κλήση τοῦ Θεοῦ ποὺ γίνεται διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ποὺ γεννήθηκε, ἔζησε, ἔδρασε, δίδαξε, ἀπέθανε, ἐτάφη, ἀνέστη καὶ ἔρχεται. Τὸ δεύτερο εἶναι ἡ διδαχὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος, ἡ παραινετικὴ καθοδήγησή της στὸν συγκεκριμένο τόπο καὶ χρόνο γιὰ πίστη σ' αὐτὸν ποῦ καλεῖ²⁴. Ἡ διδαχὴ περιλαμβάνει ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ νὰ γίνει ἡ κλήση τοῦ Θεοῦ πραγματικότητα γιὰ ὅσους πιστεύουν στὸν Χριστὸ καὶ γίνονται μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Πάντοτε αὐτὰ τὰ δύο ἦταν συστατικὰ τοῦ κηρύγματος καὶ δύσκολα θὰ βρεῖ κάποιος περιπτώσεις ἀπομόνωσης τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο πρὶν τὴν ἐμφάνιση τοῦ κηρύγματος ποὺ κληρονομήσαμε.

Ἐχει μεγάλη σημασία νὰ δοῦμε πῶς αὐτὰ τὰ δύο, ἡ κλήση καὶ ἡ διδαχὴ, συνδέονται μέσα στὸ ἴδιο τὸ Εὐαγγέλιο²⁵. Πίσω ἀπὸ κάθε λόγο καὶ κάθε ἔργο τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει ἡ ἀπόλυτη ἐξουσία του. Ὁ Ἰησοῦς δὲν ἐμφανίζεται ἀπλὰ σὰν ἓνας ἀκόμη διδάσκαλος τοῦ Νόμου. Ἀντίθετα, εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ τηρεῖ τὸν Νόμο στὴν πληρότητά του, νὰ τὸν τροποποιεῖ, νὰ τὸν παραβιάζει ἢ ἀκόμη καὶ νὰ τὸν καταργεῖ. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰ θαύματά του. Σ' αὐτὰ ἀποκαλύπτεται ἡ ἴδια ἀπόλυτη ἐξουσία του σὲ κάθε πτυχή τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ὁ κόσμος τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων, ἡ φύση καὶ τὰ φαινόμενά της, ἡ ἀρρώστια, ὁ θάνατος καὶ ἡ ἁμαρτία.

23. Ἁγία Γραφή Ἐκκλησία Παράδοσις, μτφρ. Δ. Τσάμη, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 41.

24. JEREMIAS J., «Τὸ πρόβλημα τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ», ὁ.π., σελ. 111 κ.έ.

25. Ὁ.π., σελ. 110-111.

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Χριστοῦ στοῦ Εὐαγγέλιο ἔχει πάντοτε τὸν χαρακτήρα τοῦ μοναδικοῦ μέσα στὴν ἱστορία. Καὶ αὐτὸ φαίνεται παντοῦ. Εἶναι Θεὸς καὶ ἀσχολεῖται μὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ὄχι μόνο μὲ τοὺς δικαίους. Ἀποκαλεῖ τὸν Θεὸ «Ἀββᾶ», γιὰ νὰ φανερώσει καὶ μ' αὐτό, ὅπως καὶ μὲ κάθε ἐνέργειά του, ὅτι βρισκόμαστε μπροστὰ στὸν ἴδιο τὸν Θεό. Τόσο ἀπὸ τὴ διδαχὴ του, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ δράση του, ἓνα καὶ μόνο προκύπτει, ἡ ἀπαίτησή του γιὰ ἀποκλειστικὴ πίστη σ' αὐτόν. Στὸ κήρυγμά του συνοψίζεται ἡ κλήση τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ τρόπος ἀποδοχῆς της χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ξεχωρίσουμε τὴ διδαχὴ ἀπὸ τὸν φορέα της, μὲ ὅ,τι αὐτὸ σημαίνει.

Στὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων συνεχίζεται πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ ἀναφορὰ στοῦ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ στὴν κλήση του μὲ τὴν παραινετικὴ διδαχὴ τους. Αὐτὸ πού ἄμεσα φαίνεται στὸ κήρυγμά τους, εἶναι ὅτι οἱ ἴδιοι ἀνοιξαν τὸν ἑαυτό τους στὴ διδασκαλία του καὶ ἦταν βέβαιοι ὅτι ἄκουσαν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ. Τὸν αὐθεντικὸ λόγο ἐκείνου πού ἀποφάσισε νὰ ὑπακούσει μέχρι θανάτου καὶ νὰ σταυρωθεῖ. Ἡ ἔγνοιά τους εἶναι νὰ μὴν ξεχωρίζουν τὸν λόγο τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χριστό. Ἐὰν αὐτὸ συνέβαινε τότε, θὰ συνέχιζαν νὰ κηρύττουν τὸν Νόμο καὶ τίποτε δὲν θὰ ἄλλαξε τὴν πραγματικότητα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τῆς μωσαϊκῆς θρησκείας. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στοὺς Γαλάτες ὅταν, προσπαθώντας νὰ τοὺς πείσει ὅτι ὁ Νόμος δὲν ἔχει τὴ θέση πού εἶχε ὅταν δὲν πίστευαν στὸν Χριστό, τοὺς θυμίζει ὅτι ζωγράφισε μπροστὰ στὰ μάτια τους τὸν ἐσταυρωμένο Χριστό (Γαλ. 3,1). Τοὺς θύμισε ὅτι δὲν τοὺς μίλησε ἀπλὰ γιὰ τὸν Χριστό, δὲν μετέφερε κάποιες πληροφορίες γι' αὐτὸν μόνο. Περισσότερο τοὺς μαρτύρησε γι' αὐτόν. Ὁ ἴδιος δηλαδὴ ἔγινε φορέας ἐνὸς μουσικοῦ πού τὸ ἔμαθε ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ του στὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Ἀπόστολο Πέτρο, πού μᾶς διαβεβαιώνει ὅτι «δὲ βασιστήκαμε σὲ περίτεχνους μύθους γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὴ δυναμικὴ ἔλευση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὰ ἴδια μας τὰ μάτια εἶδαμε τὸ μεγαλεῖο του» (Β' Πέτρου 1,16). Ἔτσι, βλέπουμε ὅτι μαζὶ μὲ τὸν μὴ διαχωρισμὸ τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν Χριστό ἀναφέρεται καὶ ἓνα δεύτερο στοιχεῖο τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων. Ἡ μαρτυρία τους γιὰ τὸν Χριστό. Ἐὰν δίδασκαν γιὰ τὸν Χριστό χωρὶς τὴν μαρτυρία τους, τότε θὰ κήρυτταν μία ἰδέα, ἓνα θεώρημα, μία κατασκευὴ χωρὶς νόημα καὶ περιεχόμενο.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο παρατηροῦμε ὅτι, ὅπως στὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ δὲν μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε τὴ διδαχὴ του ἀπὸ τὸν ἴδιο, παρόμοια δὲν μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε στὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων τὴ διδαχὴ τους ἀπὸ τὴ μαρτυρία τους. Καὶ ὅπως πίσω ἀπὸ κάθε λόγο τοῦ Χριστοῦ κρύβεται ἡ ἀπαίτησή του γιὰ

ἀπόλυτη ἐξουσία, ἔτσι καὶ πίσω ἀπὸ κάθε λόγο τῶν Ἀποστόλων κρύβεται ἡ μαρτυρία τους ὅτι τὸν γνώρισαν. Ἡ ἀπόλυτη ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ, ἡ θεανθρώπινη δηλαδή ὑπαρξή του, καὶ ἡ μαρτυρία τῶν Ἀποστόλων γι' αὐτὴν εἶναι τὸ περιεχόμενο τῶν δογμάτων.

Ἄς δοῦμε τώρα πὼς συνδέονται τὰ δόγματα μὲ τὸ κήρυγμα μὲ τρία παραδείγματα. Ὅταν οἱ μαθητὲς ἐπιστρέφουν ἀπὸ μία μικρὴ ἱεραποστολικὴ περιόδεια ἐντὸς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἀναφέρουν στὸν Χριστὸ τὰ ἔργα τους, ποῦ ἦταν ἡ φανέρωση τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνος ἀπευθύνεται στὸν Πατέρα μὲ τὴν προσευχή: «Σ' εὐχαριστῶ, Πατέρα, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, γιατί αὐτὰ ποῦ ἀπέκρυψες ἀπὸ τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς συνετοὺς τὰ φανέρωσες στοὺς ταπεινοὺς. Naί, Πατέρα μου, αὐτὸ ἔγινε γιατί ἔτσι τὸ θέλησες» (Λκ. 10,21). Ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς μᾶς δίνει μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὴ σύνδεση κηρύγματος καὶ δόγματος. Ἡ ὁμολογία τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ γίνεται μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα προσευχῆς, εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας. Αὐτὸ δὲν εἶναι μία ἀπαρίθμηση τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ εἶναι περισσότερο μία ἔμπρακτι στάση ἀπέναντι στὴν πρωτοβουλία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Χριστός, ὁ αὐθεντικὸς κήρυκας, ἀπευθύνεται στὸν Πατέρα ἀποδίδοντας σ' ἐκεῖνον καὶ στὴν πρωτοβουλία του τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας (τῶν δογμάτων) στοὺς ἀνθρώπους.

Στὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴ ὑπάρχει ὁ γνωστὸς ὕμνος (2,6-11), ποῦ ἀποτελεῖ σύννοψη τῆς δογματικῆς διδασκαλίας γιὰ τὸν Χριστό. Ὁ ὕμνος εἰσάγεται μὲ τὴν προτροπή: «Νὰ ὑπάρχει μεταξύ σας τὸ ἴδιο φρόνημα ποῦ εἶχε ὁ Ἰησοῦς Χριστός» καὶ τελειώνει «Κι ἔτσι, στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ὅλα τὰ ἐπουράνια, τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ ὑποχθόνια θὰ προσκυνήσουν καὶ κάθε γλῶσσα θὰ ὁμολογήσει ὅτι Κύριος εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός γιὰ νὰ δοξάζεται ἔτσι ὁ Θεὸς Πατέρας». Ἐδῶ παρατηροῦμε πὼς τὸ κήρυγμα εἶναι διδαχὴ (προτροπὴ γιὰ ὑπακοή στὴν κλήση τοῦ Θεοῦ), μαρτυρία περὶ τοῦ Χριστοῦ (δόγμα), ποῦ εἶναι περιγραφή τῆς κλήσης τοῦ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπάντηση στὴν κλήση τοῦ Θεοῦ ποῦ εἶναι ὁμολογία καὶ δοξολογία τοῦ Πατέρα.

Ἐνα τρίτο παράδειγμα. Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς λέει σ' ἓνα κήρυγμά του: «Ἀνίσως, ἀδελφοί μου, καὶ ἦτον δυνατὸν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον πὼς μόνος ὁ Χριστός μου εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν ἀπάντων, ἤθελα νὰ τὸ κάμω»²⁶. Λέει δηλαδή ὁ ἅγιος Κοσμᾶς πὼς τὸ νὰ διδάσκει τὰ

26. Διδαχὴ Α1, 4-5, Ἰ. Μενούνου, Τῆνος, Ἀθήνα 1979, σ. 116.

δόγματα (ποιός είναι ὁ Χριστός) εἶναι ὑποχρέωσή του, πού τοῦ ἐπιβάλλεται ἀπό τὴν κατάσταση πού δημιουργήθηκε μέσα του μετὰ τὴν κλήση τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ ἀπάντησή του στὴν πρωτοβουλία τοῦ Θεοῦ πού τὸν ὀδηγεῖ ἀβίαστα στὴ μαρτυρία τῶν ἔργων τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμο γιὰ τὴ σωτηρία του.

Ἄρα ὁ τρόπος πού συνδέεται τὸ κήρυγμα μὲ τὸ δόγμα (ποιός δηλαδὴ εἶναι ὁ Χριστός) δὲν εἶναι τρόπος ἀπλῆς ἀναφορᾶς μὲ πληροφοριακὸ περιεχόμενο. Τὸ δόγμα, ὅταν συνδέεται μὲ τὸ κήρυγμα, δὲν εἶναι κάτι πού πρέπει καὶ μπορεῖ μόνο κάποιος νὰ μάθει. Εἶναι περισσότερο ἀνταπόκριση στὴν κλήση τοῦ Θεοῦ μὲ ὅ,τι αὐτὸ σημαίνει καὶ συνεπάγεται. Σημαίνει δηλαδὴ προσευχὴ δοξολογίας τοῦ Θεοῦ, ὁμολογία τῆς μεγαλοσύνης του, καὶ συνεπάγεται τὴ μαρτυρία τῶν πιστῶν στὸν κόσμο.

Εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ κήρυγμα συνδέεται μὲ τὸ δόγμα ἄρρηκτα, ὅτι τὸ ἓνα ἀνήκει στὸ ἄλλο μὲ τὴ σχέση τῆς κλήσης καὶ τῆς ἀπάντησης. Τὸ κήρυγμα εἶναι ἀναγκαῖο συστατικὸ τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἐκεῖ ὅπου συνάζονται οἱ χριστιανοὶ γιὰ τὴν τέλεση τῆς Εὐχαριστίας, εἶναι ἡ κατάλληλη στιγμή ἔκφρασης τῆς ἀνταπόκρισής τους στὴν κλήση τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ στιγμή πού ὁ κήρυκας θὰ καλέσει τοὺς ἀκροατὲς του στὴ γνώση τοῦ Χριστοῦ, ὄχι μόνο συζητώντας μαζί τους ἢ παρέχοντάς τους μόνο πληροφορίες γι' αὐτόν, ἀλλὰ σὲ μία προσευχητικὴ στάση ὁμολογίας τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ μαρτυρίας τους στὸν κόσμο ἀφ' ἑτέρου. Καὶ αὐτὸ μέσα στὴ συνάφεια τῆς δικῆς τους προβληματικῆς, τῆς σχέσης τους σήμερα μὲ τὸν κόσμο καὶ τῆς ἀνάγκης τους γιὰ μία ἀπάντηση στὴν κλήση τοῦ Θεοῦ, πού θὰ εἶναι ἡ δική τους.

Ἡ σχέση κηρύγματος καὶ δόγματος ἢ μᾶλλον ἡ θέση τοῦ δόγματος ὡς ἀπαραιτήτου συστατικοῦ τοῦ κηρύγματος φαίνεται σὲ μία ἐξαιρέση. Κατὰ καιροὺς κάποια κηρύγματα ἐντάχθηκαν στὸν Κανόνα τῆς Λατρείας καὶ διαβάζονταν στὴν συγκεκριμένη γιορτῇ, παράλληλα μὲ τὸ κήρυγμα τῆς ἡμέρας. Γιὰ νὰ μὴ μακρηγοροῦμε, ἄς ἀναφέρουμε δύο πού συμβαίνει νὰ εἶναι ἀκόμη ἐν χρήσει. Πρόκειται γιὰ τὸν πρόλογο τῆς εὐχῆς τοῦ καθαγιασμοῦ τῶν ὑδάτων τὴν ἡμέρα τῶν Φώτων καὶ τὸν Κατηχητικὸ Λόγο τοῦ Πάσχα, κηρύγματα πού φέρονται ὡς ἔργα μεγάλων Πατέρων, τοῦ Σωφρονίου Ἱεροσολύμων καὶ τοῦ Ἰωάννου Χρυσόστομου ἀντίστοιχα. Τὰ κείμενα αὐτὰ ἔχουν μεγάλη ἱστορία προσθηκῶν, ἀλλαγῶν καὶ τροποποιήσεων γιὰ τὶς ἀνάγκες προσαρμογῆς τους. Παρ' ὅλα αὐτά, καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἔχει νὰ παρατηρήσει κανεὶς πῶς συνδυάζουν τὴν κλήση τοῦ Θεοῦ (περιγραφή τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ δι' Ἰησοῦ Χριστοῦ), καὶ τὴν ἀπάντηση σ' αὐτὴν τόσο ὡς ὁμολογία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅσο καὶ ὡς μαρτυρία τῶν πιστῶν στὸν κόσμο. Πῶς συνδυάζουν τὴν διδασχὴ καὶ τὴν προτροπικὴ

καθοδήγηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος, τὴν ἀπλότητα τῶν νοημάτων μὲ τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενον τῶν δογμάτων, μέσα σὲ πλαίσια δοξολογίας καὶ εὐχαριστίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀναγνώρισε καὶ σ' αὐτὰ τὸ κήρυγμά της.

Ἡ συμπλήρωση τῶν προβληματισμῶν καὶ προτάσεων μας ἀπαιτεῖ τὴ διερεύνηση τοῦ τρόπου κηρύξεως τῶν δογμάτων σήμερον πού προϋποθέτει τὴν ἀνασκόπηση τοῦ τρόπου πού γινόταν αὐτὸ κατὰ τὸ παρελθόν²⁷, καὶ πρόταση γιὰ τὴ μορφή του, δηλαδὴ τὴ συντακτικὴ δομὴ του²⁸.

27. Ἦδη προσπαθήσαμε νὰ τὸ κάνουμε στὶς περιπτώσεις δύο ἐκ τῶν ἀρχαιότερων *Κυριακοδρομιῶν*, τοῦ Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ. Βλ. *Ἐφημέριος*, τχ. 6 καὶ 9/2010.

28. Στὸ περιοδικὸ *Ἐφημέριος* δημοσιεύουμε κηρύγματά μας μαζὶ μὲ τὸ διάγραμμα τῆς σύνταξίς τους. Βλ. τχB. 2-3/2009 κ.έ.